

Microkrediet als start voor empowerment?

Een antropologische studie naar de ervaring van beginnende en ervaren leensters met een groepskrediet in de regio Quiché, Guatemala.

Hanne van de Ven &
Janneke Vorstenbosch

Microkrediet als start voor empowerment?

Een antropologische studie naar de ervaring van beginnende en ervaren leensters met een groepskrediet in de regio Quiché, Guatemala.

Hanne van de Ven

Studentnummer: 3463109

Contact: hannevandeven@hotmail.com

Janneke Vorstenbosch

Studentnummer: 3463133

Contact: j.vorstenbosch@live.nl

Bachelorscriptie

Culturele Antropologie & Ontwikkelingssociologie

Onder begeleiding van: Eva van Roekel

Departement Culturele Antropologie & Sociologie

Faculteit Sociale Wetenschappen

Universiteit Utrecht

Juni 2013

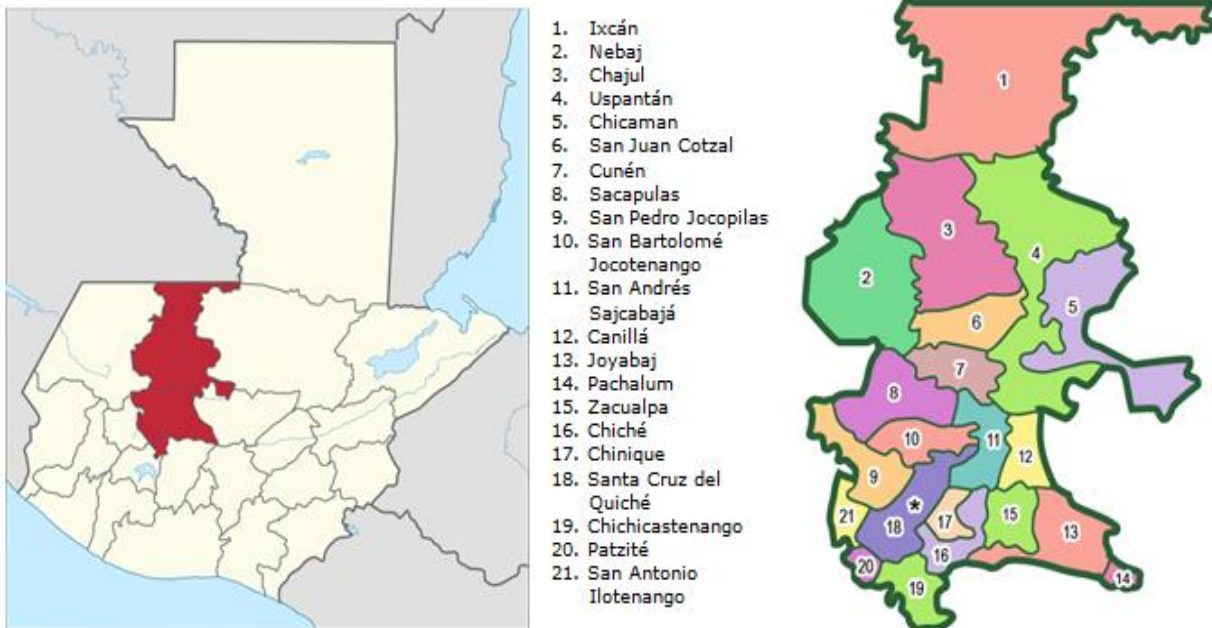
De foto op de voorpagina is door ons genomen in Antigua. De foto toont een microkredietleenster in haar eigen weverij. De vrouw op de foto is geen informante geweest in ons onderzoek.

| Dankwoord

De scriptie die u op dit moment leest vormt het eindresultaat van negen maanden die in het teken hebben gestaan van deze scriptie. Het zoeken naar een interessant onderwerp, het opzetten van het onderzoek, het uitvoeren van het veldwerk in de regio Quiché, het verwerken van alle verkregen informatie, het eindeloos schrijven en herschrijven, en dan nu het eindresultaat: onze scriptie. Het veldwerk is voor ons beiden een onvergetelijke ervaring geweest waar we ontzettend veel van hebben geleerd.

Deze scriptie had niet kunnen worden tot wat deze nu is zonder de hulp van een aantal personen, naar wie we graag onze dank middels dit dankwoord willen uitspreken. Allereerst willen we microfinancieringsinstelling Fondesol en haar medewerkers bedanken voor hun hulp gedurende ons veldwerk. Ze waren bereid onze vele vragen te beantwoorden en hebben ons bovenal de toegang verstrekt tot de vrouwen uit onze onderzoekspopulatie. Daarnaast willen we uiteraard onze informanten bedanken voor hun tijd, openheid, en bereidheid hun kennis en vele ervaringen met ons te delen. Dankzij hen hebben we de informatie verkregen waarop deze scriptie is gebaseerd, en zijn we bovendien onvergetelijke ervaringen rijker. Speciale dank gaat uit naar de familie Gómez, voor hun uitzonderlijke gastvrijheid, openheid, hulp en motivatie. Zij zijn een geweldig (gast)gezin dat we nooit zullen vergeten. Tevens bedanken we docente Gerdien Steenbeek voor het luisterend oor tijdens haar bezoek in Santa Cruz del Quiché. Ook willen we onze families en vrienden bedanken voor hun onvoorwaardelijke steun en vertrouwen gedurende het volledig proces. In het bijzonder onze dank aan Remy Schoenzetter, voor zijn uiterst bruikbare feedback, verhelderende inzichten en zijn aanmoediging gedurende het schrijven van de scriptie. Tot slot gaat onze dank uit naar onze begeleidster Eva van Roekel, voor haar kritische blik, de adviezen, en de begeleiding die zij ons heeft gegeven gedurende dit bachelor-onderzoek.

| Kaarten

Figuur 1: Kaart 1 (links)¹ en kaart 2 (rechts)²

Ligging van het departement Quiché in Guatemala (links: kaart 1) en Santa Cruz del Quiche als hoofdstad van het departement Quiché (rechts: kaart 2, nummer 18).

¹ Kaart 1: Het departement Quiché in Guatemala:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/70/El_Quiche_in_Guatemala.svg.

² Kaart 2: De hoofdstad Santa Cruz del Quiché in het departement Quiché:

<http://www.zonu.com/fullsize/2011-11-22-14967/Municipios-de-Quiche.html>.

| Inhoud

Dankwoord	2
Kaarten	3
Inhoud	4
Hoofdstuk 1 Inleiding	6
§1.1 Methodologische verantwoording	9
§1.2 Opbouw van deze scriptie	10
Hoofdstuk 2 Ontwikkeling, gender, microkrediet en empowerment: theoretisch kader	12
§2.1 Ontwikkeling en gender	12
§2.2 Microkrediet	13
2.2.1 Microkrediet en de rol van vrouwen.....	14
§2.3 Empowerment.....	14
2.3.1 Microkrediet en empowerment.....	15
2.3.2 Het bestuderen van empowerment.....	16
§2.4 Antropologie van ervaring.....	18
Hoofdstuk 3 Context – Santa Cruz del Quiché, Guatemala.....	20
§3.1 Algemene informatie betreffende Santa Cruz del Quiché.....	20
§3.2 Gender en rolverdeling in Santa Cruz del Quiché.....	21
§3.3 Microkrediet in Santa Cruz del Quiché: Fondesol	23
Hoofdstuk 4 Microkrediet en ervaringen van beginnende leensters: empirisch hoofdstuk ..	26
§4.1 Redenen voor het nemen van microkrediet	26
§4.2 Veranderingen op economisch gebied.....	29
§4.3 Veranderingen op overige gebieden	30
4.3.1 Rolverdelingen.....	30
4.3.2 Mobiliteit	32
4.3.3 Nieuwe afhankelijkheidssituatie	32
§4.4 Ervaringen met schuldafbetaling	33
§4.5 Toekomstverwachtingen.....	35
§4.6 Concluderend: een start met positieve toekomstverwachtingen	36

Hoofdstuk 5 Microkrediet en ervaringen van ervaren leensters: empirisch hoofdstuk	38
§5.1 Redenen voor een microkrediet en een introductie van de hoofdinformanten.....	38
§5.2 Directe economische veranderingen bij ervaren leensters	39
§5.3 Participatie, mobiliteit, kennis, rolverdeling, schuldervaring en financiële zekerheid	40
5.3.1 Besluitvorming, onderhandelingskracht en participatie	40
5.3.2 Vaste last, schuld of spaarmogelijkheid?.....	41
5.3.3 Kennis	43
5.3.4 Financiële zekerheid creëren	44
5.3.5 Verschil tussen het eerste en latere jaren	45
5.3.6 Mobiliteit	47
5.3.7 Rolverdeling.....	47
§5.4 Empirische conclusie bij ervaren leensters.....	49
Hoofdstuk 6 Discussie en conclusie.....	50
§6.1 Vergelijking van de complementaire empirie	50
6.1.1 Economische redenen	50
6.1.2 Niet-economische redenen en normaliteit	51
6.1.3 Processen van verandering.....	52
§6.2 Complexiteit van het begrip empowerment	53
6.2.1 Eigen benadering	54
6.2.2 De benadering van empowerment	55
§6.3 Conclusie	57
6.3.1 Suggesties voor toekomstig onderzoek.....	58
Literatuurlijst	60
Bijlage 1 Actieve microfinancierings- en microkrediet-instellingen.....	65
Bijlage 2 Resumen en Español	67
Bijlage 3 Despedida-foto	70

| Hoofdstuk 1

Inleiding

Small loans can transform lives, especially the lives of women and children. The poor can become empowered instead of disenfranchised. Homes can be built, jobs can be created, businesses can be launched, and individuals can feel a sense of worth again.

– Natalie Portman, *Ambassador of Hope* van microfinancieringsinstelling FINCA

Er bestaat veel discussie over de effectiviteit van ontwikkelingsprojecten en de manier waarop organisaties ontwikkeling –waarmee veelal verbetering wordt geïmpliceerd– trachten te bewerkstelligen. Vandaag de dag wordt er in ontwikkelingsprojecten een belangrijke rol toegekend aan vrouwen. Over het algemeen hebben vrouwen in vergelijking tot mannen minder persoonlijke vrijheid, minder middelen tot hun beschikking, en een beperkte invloed op de besluitvormingsprocessen die zowel hun samenleving als hun eigen levens beïnvloeden (DAC Network on Gender 2011:13). Dit bevestigt het belang van een focus op vrouwen binnen ontwikkeling.

Een bekend voorbeeld van een ontwikkelingsprogramma waarin de focus veelal op vrouwen ligt is microkrediet, ofwel een kleine lening die verstrekt wordt aan arme mensen met weinig of geen onderpand³. Microkrediet heeft zich gedurende de afgelopen vijftien jaar razendsnel verspreid. Zo is het aantal personen met een microkrediet volgens de *Microcredit Summit Campaign* gegroeid van 7.6 miljoen in 1997⁴ tot maar liefst 195 miljoen in 2011⁵. Daarmee zijn de verwachtingen van microkrediet hooggespannen; niet alleen als middel voor armoedebestrijding, maar ook ter bevordering van het empowerment van personen met een microkrediet. Wetterstrand (2007:1) schrijft hierover het volgende: *Micro credit is said to improve lives in ways that reflect multidimensional aspects of poverty such as access to education, improvement of shelter, increasing money-making activity (CGAP, 2002) and empowerment of women (Wright, 2000)*. Ook de *Microcredit Summit Campaign* heeft grote verwachtingen van de effecten van microkrediet op het empowerment van vrouwen:

³ Bron: <http://www.cordaidmicrokrediet.nl/zo-werkt-cmk/veelgestelde-vragen>, geraadpleegd op 25-06-2013.

⁴ Bron: <http://www.microcreditsummit.org/news/29/137-million-of-world-s.html>, geraadpleegd op 26-06-2013.

⁵ Deze cijfers zijn de meest recente data, zoals vermeld op de internetpagina van de *Microcredit Summit Campaign*: <http://stateofthecampaign.org/data/tables-and-figures>, geraadpleegd op 26-06-2013.

*The success of microcredit is best summarized by Noeleen Heyzer, Executive Director of the United Nations Development Fund for Women (UNIFEM): “Microcredit is about much more than access to money. It is about women gaining control over the means to make a living. It is about women lifting themselves out of poverty and vulnerability. It is about women achieving economic and political empowerment within their homes, their villages, their countries.”*⁶

– Microcredit Summit Campaign

De bovenstaande informatie lijkt erop te duiden dat microkrediet vrijwel zeker een impact heeft op het empowerment van vrouwen. De bevindingen hierover zijn in de literatuur echter sterk verdeeld. Zo spreekt Kabeer (2001:70) van een positieve relatie tussen microkrediet en het empowerment van vrouwen. Haar onderzoekdata tonen verschillende positieve bevindingen, waaronder een toename in het zelfvertrouwen van vrouwen in hun omgang met anderen, minder spanningen, geweld en conflicten binnen het huishouden, en meer inspraak in huishoudelijke besluitvorming. Ook Mahmud (2003:600) spreekt aan de hand van haar onderzoeksdata van een positieve relatie tussen participatie in een microkredietprogramma en het empowerment van vrouwen. Daarentegen zijn er echter ook onderzoeken waaruit een dergelijke positieve relatie niet naar voren komt. Zo bleek uit de onderzoeken van Karim (2008 in Regan-Denham 2012:9) en Rahman (1999 in Regan-Denham 2012:9) dat de leningen die verstrekt worden aan vrouwen veelal niet door henzelf worden gebruikt, doordat deze worden toegeëigend door hun mannen (Regan-Denham 2012:9).

Ten gevolge van de vele tegenstrijdige theoretische beweringen, kregen ook wij onze twijfels over de, op het eerste gezicht, vanzelfsprekend lijkende relatie tussen empowerment en microkrediet. Hier wilden we door middel van ons eigen onderzoek meer over te weten komen. Aan de hand van twee maanden veldonderzoek bij vrouwelijke cliënten van de microfinancieringsinstelling (MFI) Fondesol in de regio Quiché in Guatemala, hebben we ons eigen inzicht verkregen met betrekking tot de relatie tussen microkrediet en empowerment. Voortkomend uit onze doelstelling luidt de centrale vraag die door middel van dit onderzoek wordt beantwoord als volgt:

Hoe ervaren vrouwen in de omgeving van Santa Cruz del Quiché in Guatemala empowerment door middel van microkrediet?

⁶ *Microcredit Summit Campaign* 2000 in Kulkarni 2011:10.

Bij het beantwoorden van deze hoofdvraag staat onder andere het begrip empowerment centraal. Dit is een proces van verandering waarbij individuen of groepen met weinig of geen macht, de macht en mogelijkheid winnen om de keuzes te maken die hun levens beïnvloeden (Kulkarni 2011:11). Empowerment is een complex begrip, waardoor het lastig te toetsen is. Om empowerment gemakkelijker toetsbaar te maken, wordt er in deze scriptie –aan de hand van het theoretische model van empowerment van Chen (Mahmud & Chen 1995:8)– onderscheid gemaakt tussen drie niveaus waarin empowerment tot uiting kan komen, namelijk materieel, cognitief en relationeel niveau⁷. Deze niveaus van empowerment zullen in hoofdstuk 2 van deze scriptie nader worden toegelicht.

Zoals tevens in hoofdstuk 2 diepgaander wordt besproken, is empowerment een proces dat idealiter bestudeerd zou moeten worden vanaf het moment van aanvang, op minstens twee momenten door de tijd heen (Narayan-Parker 2005:80). Het doel daarvan is om veranderingen na verloop van tijd aan te kunnen tonen. Het veldonderzoek waarop deze scriptie is gebaseerd is echter verricht gedurende een relatief korte periode van acht weken. Hierdoor was het niet mogelijk om het proces van empowerment aan de hand van twee meetmomenten te onderzoeken. Om alsnog twee meetmomenten te creëren en empowerment als zijnde een proces te kunnen bestuderen, is er gekozen voor complementair onderzoek dat door de twee auteurs van deze scriptie, onafhankelijk van elkaar, is verricht. Hierbij heeft Janneke Vorstenbosch zich gericht op beginnende leensters, ofwel vrouwen die pas gedurende een jaar of minder gebruik maken van een microkrediet. Hanne van de Ven heeft zich gericht op ervaren leensters, ofwel vrouwen die al langer dan een jaar gebruik maken van een microkrediet. Op deze manier hebben we alsnog twee meetmomenten kunnen creëren om inzicht te krijgen in de veranderingen die zich voordoen naarmate vrouwen langer gebruik maken van een microkrediet.

Deze scriptie vormt een bijdrage in het grotere theoretische debat omtrent de relatie tussen microkrediet en het empowerment van vrouwen. Waar microkrediet vandaag de dag een aanzienlijke rol speelt in de armoedebestrijding in Guatemala, biedt deze scriptie inzicht in de relatie tussen microkrediet en het empowerment van vrouwen aldaar. Tevens is deze scriptie van belang voor de discussie omtrent de onderzoeks-benadering van empowerment. In deze scriptie wordt empowerment bestudeerd vanuit een kwalitatieve benadering, waarbij er veel

⁷ Oorspronkelijk omvat het theoretische model van empowerment van Chen niet drie, maar vier niveaus van empowerment. Naar empowerment op perceptueel niveau bleken we gedurende het veldonderzoek echter onvoldoende diepgaand onderzoek te kunnen doen. Dit niveau zal in het vervolg van deze scriptie dan ook niet worden belicht.

waarde wordt gehecht aan de ervaringen van de vrouwen uit de doelgroep. Dit maakt deze scriptie tevens van praktisch belang voor verder onderzoek naar empowerment. Daarnaast is de informatie in deze scriptie nuttig voor microkredietverstrekkers, als het gaat om het verbeteren van hun werkwijzen en doelen.

§1.1 Methodologische verantwoording

Deze scriptie is gebaseerd op het veldonderzoek dat we van 4 februari tot en met 19 april 2013 hebben uitgevoerd in Guatemala. Ons onderzoek vond plaats in de stad Santa Cruz del Quiché en verschillende hieromheen gelegen dorpen en rurale gebieden, namelijk Chichicastenango, Chojomquiej, Joyabaj, Panajxit, Patzité, Sacapulas, San Antonio Ilotenango en San Pedro Jocopilas. In Santa Cruz del Quiché is microkrediet aan de orde van de dag. De stad kent erg veel MFI's, die onderling verschillen in hun werkwijze en de financiële diensten die ze aanbieden. Om onze data en onderzoeksresultaten zo overzichtelijk mogelijk te houden hebben wij ons onderzoek enkel gericht op de cliënten van de MFI Fondesol. Hoewel Fondesol is gevestigd in Santa Cruz del Quiché, heeft de MFI voornamelijk cliënten in de rurale gebieden en dorpen hierbuiten. Als gevolg hiervan zijn de informanten waarop deze scriptie is gebaseerd dan ook veelal niet woonachtig in Santa Cruz del Quiché, maar voornamelijk in de eerder genoemde gemeentes en rurale gebieden hieromheen.

Gedurende acht weken veldonderzoek hebben we tientallen beginnende en ervaren leensters gesproken over hun ervaringen met het hebben van een microkrediet. Daarnaast hebben we alle mogelijkheden aangegrepen om te spreken met medewerkers van Fondesol, economen met kennis over microkrediet, en medewerkers van de gemeente Santa Cruz del Quiché. Tevens hebben we gesprekken gevoerd met eenieder die ons mogelijk wat interessants zou kunnen vertellen met betrekking tot ons onderzoek: van tuctuc-chauffeur tot voorbijganger. De onderzoeksdata zijn verkregen door middel van (diepte)interviews, informele gesprekken en participerende observaties. Aan de hand van (diepte)interviews hebben we getracht zoveel mogelijk te weten te komen over de manier waarop vrouwen het hebben van een microkrediet en de veranderingen die dit met zich meebrengt ervaren. Tevens hebben we, wederom aan de hand van (diepte)interviews en het stellen van retrospectieve vragen, geprobeerd om zoveel mogelijk inzicht te krijgen in de situatie van onze onderzoeksgroepen voorafgaand aan het microkrediet. Voor het afnemen van interviews hebben we gezamenlijk een vragenlijst opgesteld voor semigestructureerde interviews met beide onderzoeksgroepen, welke we wekelijks gezamenlijk aanpasten. Op deze manier zijn de data die we van de verschillende onderzoeksgroepen verkregen gemakkelijker naast elkaar te

leggen. Naarmate we een aantal van onze informanten beter leerden kennen, was er ruimte voor participerende observatie, gecombineerd met zowel semigestructureerde als (voornamelijk) open interviews en informele gesprekken.

Diepte-interviews waren een zeer geschikte onderzoeksmethode voor ons onderzoek, aangezien deze ons zowel inzicht gaven in de vroegere leefsituatie van onze informanten als in hun ervaringen. Ook participerende observaties hebben een belangrijke rol gespeeld in ons antropologische onderzoek. Hierdoor hebben we onder andere inzicht kunnen krijgen in de gang van zaken omtrent microkrediet, alsmede in de huidige leefsituatie van onze informanten. Tevens heeft de methode van participerende observatie ervoor gezorgd dat verschillen tussen onze eigen observaties en de expressies die vrouwen deden over hun ervaringen naar voren kwamen. Hiermee heeft de methode van participerende observatie onze data enorm verrijkt.

Met het oog op de privacy van onze informanten hebben wij ervoor gekozen om de informanten onherkenbaar te maken door hun namen in deze scriptie te anonimiseren.

§1.2 Opbouw van deze scriptie

Deze scriptie is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 vormt een theoretische oriëntatie waarin de onderwerpen ontwikkeling, gender, microkrediet en empowerment aan bod komen. Bovendien zal de onderzoeksbenadering vanuit de antropologie van ervaring hier worden belicht. In het derde hoofdstuk volgt een beschrijving van de economische en sociale context in Guatemala en in het bijzonder in Santa Cruz del Quiché. De situatie van vrouwen aldaar staat daarbij centraal. Hoofdstuk 4 beschrijft de empirische, uit veldonderzoek verkregen, data met betrekking tot beginnende leensters. In dit hoofdstuk worden hoofdzakelijk de veranderingen die zij ervaren en hun toekomstverwachtingen besproken. In hoofdstuk 5 worden vervolgens de empirische, uit veldonderzoek verkregen, data met betrekking tot ervaren leensters beschreven. Hierbij worden onder andere de veranderingen die zij ervaren en hun kijk op hun eerste leenjaar besproken. Tot slot wordt er in de discussie in hoofdstuk 6 allereerst een vergelijking gemaakt tussen de empirische data die werden verkregen gedurende onze veldonderzoeken. Aan de hand hiervan wordt belicht dat empowerment hieruit naar voren komt als zijnde een proces, en wordt tevens de ‘normaliteit’⁸ die wij gedurende ons onderzoek observeerden belicht. Vervolgens bekijken we in het tweede deel van de discussie drie mogelijke theoretische benaderingen voor het vormen van een conclusie

⁸ Met normaliteit duiden wij op het als ‘normaal’ beschouwen van bepaalde onderwerpen, zoals in ons onderzoek het geval bleek bij bepaalde veranderingen. Dit zal in hoofdstuk 6 wordt normaliteit nader toegelicht.

over de relatie tussen empowerment en microfinanciering. Deze potentiële conclusies worden ten slotte gebruikt om tot de uiteindelijke conclusie en daarmee tevens tot het antwoord op de hierboven geformuleerde onderzoeksvraag te komen.

Keywords: Antropologie, Ontwikkeling, Microfinanciering, Microkrediet, Empowerment, Genderrollen, Vrouwen, Ervaring, Latijns Amerika, Guatemala, Quiché, Santa Cruz del Quiché.

| Hoofdstuk 2

Ontwikkeling, gender, microkrediet en empowerment: theoretisch kader

In deze scriptie spelen de concepten ‘ontwikkeling’, ‘gender’, ‘microkrediet’ en ‘empowerment’ een belangrijke rol. In dit theoretische hoofdstuk zullen deze begrippen worden toegelicht en met elkaar in relatie worden gezet. Ook de onderzoeks-benadering vanuit de antropologie van ervaring zal in dit hoofdstuk worden toegelicht.

Allereerst zal in dit hoofdstuk het begrip ontwikkeling en het hedendaagse belang van gender binnen ontwikkeling worden belicht. Vanuit ontwikkeling en gender wordt er toegespitst op microkrediet, als zijnde een actueel middel voor ontwikkeling waarin een belangrijke rol wordt toegekend aan vrouwen. Vervolgens wordt het concept empowerment geïntroduceerd en besproken, waarvan men veelal veronderstelt dat dit optreedt bij vrouwen ten gevolge van microkrediet. Omdat dit onderzoek is gericht op de ervaringen van vrouwen zal tot slot de antropologie van ervaring worden belicht.

§2.1 Ontwikkeling en gender

De erkenning van de rol van vrouwen binnen ontwikkeling kent zijn oorsprong in het begin van de jaren 70, met de opkomst van de *Women in Development* (WID) benadering van ontwikkeling (Razavi & Miller 1995:2). Hierin werd de noodzaak om vrouwen te integreren in het ontwikkelingsproces benadrukt (Reeves & Baden 2000:32). Al snel werd de WID benadering echter bekritiseerd, omdat er te veel nadruk werd gelegd op wat vrouwen konden bijdragen aan ontwikkeling. Hierdoor verschoof naar de achtergrond hoe ontwikkeling een bijdrage zou kunnen vormen in het bereiken van meer gendergelijkheid voor vrouwen (Razavi & Miller 1995:1). Als reactie hierop ontstond de *Gender and Development* (GAD) benadering van ontwikkeling. Deze was gericht op de sociaal geconstrueerde basis van de verschillen tussen mannen en vrouwen, en benadrukte het heroverwegen van bestaande genderrollen en genderrelaties (Reeves & Baden 2000:32). De strijd tegen genderongelijkheid is ook vandaag de dag nog actueel, en lijkt te zijn uitgegroeid tot een welverspreide, algemene trend binnen ontwikkeling. Vrouwen vormen de doelgroep van meer en meer ontwikkelings- en armoedebestrijdingsprojecten, waarvan microkrediet een zeer actueel voorbeeld is. Microkrediet vormt onder andere een belangrijke bijdrage in het behalen van de *Millennium*

Development Goals (MDGs⁹), met als streven het promoten van gendergelijkheid en het empoweren van vrouwen¹⁰ (Remenyi 2011:7). In de volgende paragraaf zal het concept microkrediet nader worden toegelicht.

§2.2 Microkrediet

Microkrediet en termen als armoedebestrijding en ontwikkeling worden vaak in één adem genoemd. Maar wat houdt microkrediet precies in? Microkrediet kan worden gedefinieerd als een kleine lening aan arme mensen met weinig of geen onderpand¹¹. Het is de meest bekende financiële dienst die deel uitmaakt van het paraplubegrip microfinanciering, ofwel het verstrekken van verschillende financiële diensten aan arme mensen, zoals kleine leningen (ofwel microkredieten), verzekeringen en spaarrekeningen (Regan-Denham 2012:5). De verwachtingen van microfinanciering als ontwikkelingsstrategie zijn hoog (Balkenhol 2007:3).

Microfinanciering en microkrediet zijn door velen een geaccepteerd, gewaardeerd en bewezen instrument voor ontwikkeling (Molenaar 2011:3). MFI's zijn namelijk actief op plekken waar commerciële banken dat niet zijn, en verstrekken financiële diensten aan arme mensen die hier voorheen nooit gebruik van konden maken. Dit wordt ook wel *inclusive finance* genoemd (NPM 2012¹²). Ondanks alle lof die microkrediet vandaag de dag ontvangt, wordt het in de literatuur echter ook sterk bekritiseerd. Zo kan het risico dat schulden niet kunnen worden afbetaald toenemen (de zogeheten *debt trap*), doordat mensen niet goed weten hoe ze met schuld om moeten gaan (Hulme and Mosley 1996 in Wetterstrand 2007:13). Tevens zou microkrediet kunnen zorgen voor een toename in kinderarbeid, doordat kinderen –in het bijzonder meisjes– de huishoudelijke taken van hun moeder moeten overnemen omdat zij hier niet langer de tijd voor hebben doordat zij –als gevolg van hun microkrediet– nu een eigen bedrijfje hebben (Balkenhol 2007:35). Een derde punt van kritiek is bijvoorbeeld dat microkrediet niet de allerarmste mensen in een samenleving zou bereiken (Garson 1996 in Wetterstrand 2007:13). Zelfs Mohammad Yunus, de man die microkrediet populair heeft gemaakt en gezien wordt als de grondlegger ervan, zegt dat het geen wondermiddel is (Chowdhury 2009:2). Volgens hem is microkrediet slechts één van de manieren om bepaalde groepen mensen zich te laten ontwikkelen en ontworstelen uit hun armoedesituatie (Yunus 2007:12).

⁹ De Millennium Development Goals zijn een initiatief van de United Nations en bevat acht ontwikkelingsdoelen die in 2015 gerealiseerd zouden moeten zijn.

¹⁰ Millennium Development Goal No.3: *Promote gender equality and empower women*.

¹¹ Bron: <http://www.cordaidmicrokrediet.nl/zo-werkt-cmk/veelgestelde-vragen>, geraadpleegd op 25-06-2013.

¹² Bron: <http://www.inclusivefinanceplatform.nl/microfinance/inclusive-finance>, geraadpleegd op 03-01-2013.

2.2.1 Microkrediet en de rol van vrouwen

Bij het verstrekken van microkredieten richt men zich op arme, sociaal uitgesloten mensen die geen toegang hebben tot de reguliere diensten van een bank (Remenyi 2011:16). Hoewel MFI's van elkaar verschillen met betrekking tot hun doelgroep, richten de meeste MFI's zich –zoals eerder in dit hoofdstuk naar voren kwam– voornamelijk op vrouwen (Molenaar 2011:3). Maar waarom juist de focus op vrouwen, en niet op mannen? Hier zijn verschillende redenen voor te geven. Allereerst richten MFI's zich op vrouwen, omdat het verstrekken van leningen aan vrouwen het gezin meer ten goede komt (Yunus 2007:17). Vrouwen geven hun kinderen namelijk de hoogste prioriteit en investeren –eerder dan mannen– geld in het welzijn van hun gezin (Balkenhol 2007:52). Ook worden vrouwen als betrouwbaarder gezien met betrekking tot het terugbetalen van een lening (Balkenhol 2007:63). Volgens Wetterstrand (2007:14) komt dit onder andere doordat vrouwen minder mobiel zijn dan mannen vanwege het feit dat hun dagelijkse bezigheden veelal in en rond het huis plaatsvinden. Dit verkleint de kans dat zij er met het geleende geld vandoor gaan (Wetterstrand 2007:14). Een andere reden waarom MFI's en andere ontwikkelingsorganisaties zich op vrouwen richten, is omdat vrouwen vaak discriminatie en ongelijkheid ervaren binnen het huishouden, wat hen over het algemeen nog armer zou maken dan mannen (Balkenhol 2007:34).

Zoals in de voorgaande paragrafen is behandeld vormt de focus op vrouwen in ontwikkelingsprojecten, en in het bijzonder bij het verstrekken van microkredieten, een actuele trend. Hierbij is empowerment een veelgebruikte term¹³. De volgende paragraaf is gericht op de betekenis van empowerment, de aanname dat MFI's vrouwen empoweren door hen toegang te geven tot microkrediet, en de manier waarop empowerment in ons onderzoek zal worden benaderd.

§2.3 Empowerment

Empowerment is een impliciet, al dan niet expliciet, doel van vele MFI's over de hele wereld (Cheston & Kuhn 2002:12). Wanneer MFI's de impact van hun diensten promoten, wordt de term empowerment vaak gebruikt om de positieve veranderingen aan te duiden die microkredieten teweeg zouden brengen in de levens van cliënten (Sugg 2010:24). Maar wat houdt de term empowerment precies in? Empowerment is een proces van verandering, waarbij individuen of groepen met weinig of geen macht, de macht en mogelijkheid winnen

¹³ Onder andere in het eerdergenoemde Millennium Development Goal No.3: Het promoten van gendergelijkheid en het empoweren van vrouwen.

om de keuzes te maken die hun levens beïnvloeden (Kulkarni 2011:11). Zowel keuze als macht zijn hierin erg belangrijk: *it [empowerment] involves having options to choose from, as well as having the power to choose among the available options* (Cheston & Kuhn 2002:12). Ook Kabeer (2001) definieert empowerment als een proces van verandering dat wordt gedreven door keuze. Zij geeft de volgende definitie van empowerment: *The expansion in people's ability to make strategic life choices in a context where this ability was previously denied to them* (Kabeer 2001:19). Deze definitie zal in het vervolg van deze scriptie als referentiepunt dienen, en is voornamelijk interessant omdat het twee elementen omvat die helpen het begrip empowerment te onderscheiden van andere begrippen die er sterk aan zijn gerelateerd¹⁴ (Malhotra, Schuler & Boender 2002:6). Het eerste element is dat empowerment een proces van verandering of verbetering is vanuit een positie van *disempowerment*¹⁵. Het tweede element is dat van *human agency* en keuze. Het is belangrijk dat vrouwen zelf de actoren zijn in de veranderingen die zich voordoen in het proces van empowerment (Malhotra, Schuler & Boender 2002:7). Hun *agency* speelt hierin een belangrijke rol. Met *agency* verwijst Kabeer (2001 in Cheston & Kuhn 2002:12) onder andere naar de processen van besluitvorming en onderhandeling die nodig zijn voor vrouwen om beschikbare middelen effectief te kunnen gebruiken. In ons onderzoek vormde microkrediet dit beschikbare middel. Echter vertaalt het hebben van toegang tot middelen zich niet automatisch in empowerment of gelijkheid, aldus Cheston en Kuhn (2002:12). Vrouwen moeten namelijk ook de mogelijkheid hebben om de beschikbare middelen te gebruiken voor de doeleinden waar zij voor kiezen (Cheston & Kuhn 2002:12). Zowel de beschikbaarheid van middelen als het hebben van de mogelijkheid om hieruit te kunnen kiezen zijn dus vereisten in het bereiken van empowerment (Malhotra, Schuler & Boender 2002:6).

2.3.1 Microkrediet en empowerment

Eerdere onderzoeken naar de effecten van microkrediet op het empowerment van vrouwen laten uiteenlopende resultaten zien. Deze studies, zowel groot als klein, kwalitatief als kwantitatief, tonen tegenstrijdige bevindingen. Zo rapporteren verschillende studies¹⁶ een positieve invloed van microkrediet op het empowerment van vrouwen, terwijl de resultaten

¹⁴ Malhotra, Schuler en Boender (2002:6-7) benoemen de volgende begrippen: *autonomy, agency, status, women's land rights, domestic economic power, bargaining power, power, patriarchy, gender equality en gender discrimination*.

¹⁵ De situatie van *disempowerment* hebben wij in dit onderzoek niet kunnen onderzoeken. In plaats daarvan hebben wij het proces van verandering onderzocht met betrekking tot de situatie voorafgaand aan het microkrediet, zonder daar de term *disempowerment* aan te koppelen.

¹⁶ Onder andere Kabeer 2001 en Mahmud 2003, zoals uitgebreider vermeld staat in de inleiding van deze scriptie.

van andere studies¹⁷ daarentegen wijze op een geringe of negatieve invloed (Regan-Denham 2012; Sutton-Brown 2011). De relatie tussen microkrediet en het empowerment van vrouwen wordt veelal bekeken en bestudeerd vanuit economisch oogpunt, waarin een veel gedane aanname is dat een toename in economische middelen per definitie ook een toename in het empowerment van vrouwen met zich meebrengt (Sutton-Brown 2011:4-5). Deze veronderstelling negeert echter de invloed die een microkrediet op vrouwen kan hebben buiten het economisch gebied, en hiermee de multidimensionale aard van het proces van empowerment (Sutton-Brown 2011:1). Ook wij zijn, naast de invloed die microkrediet kan hebben op economisch gebied, geïnteresseerd in de invloed die microkrediet kan hebben op overige gebieden. Het multidimensionaal benaderen van empowerment zal in de volgende paragraaf naar voren komen.

2.3.2 Het bestuderen van empowerment

Onderzoek gericht op empowerment kent een aantal moeilijkheden, welke in deze paragraaf worden belicht. Dit zijn de complexiteit van het begrip, empowerment als zijnde een proces, en de verschillende mogelijke onderzoeksbenaderingen.

Wanneer is er sprake van empowerment en waarin komt dit tot uiting? Deze vragen laten de complexiteit van empowerment zien. Empowerment kan op verschillende niveaus tot uiting komen en er bestaan uiteenlopende theoretische modellen om dit te toetsen. In ons onderzoek is geprobeerd om empowerment gemakkelijker toetsbaar te maken aan de hand van de benadering van Chen (Mahmud & Chen 1995:8). Zij maakt in haar benadering van empowerment onderscheid tussen vier indicatoren, namelijk empowerment op materieel, cognitief, perceptueel en relationeel niveau (Mahmud & Chen 1995:8). Deze niveaus worden in het vervolg van deze paragraaf nader toegelicht. Zoals vermeld in de inleiding van deze scriptie, is gedurende ons veldonderzoek gebleken dat we niet voldoende inzicht konden verkrijgen in empowerment op perceptueel niveau¹⁸. In deze scriptie zal er dan ook naar slechts drie van de vier niveaus uit het model van empowerment van Chen worden verwezen.

Terug naar de overige drie niveaus uit de benadering van Chen, en wat deze nu eigenlijk inhouden. Het materiële niveau van empowerment omvat veranderingen in de toegang tot en controle over materiële middelen, waaronder veranderingen in inkomen, het bezit van vermogen en het kunnen voorzien in basisbehoeftes (Roxin & Fiege 2010:9). Onder

¹⁷ Onder andere Karim 2008 (in Regan-Denham 2012:9) en Rahman 1999 (in Regan-Denham 2012:9), zoals uitgebreider vermeld staat in de inleiding van deze scriptie.

¹⁸ Onder het perceptuele niveau van empowerment worden veranderingen verstaan in de manier waarop vrouwen worden waargenomen door anderen, wat tot uiting kan komen in onder andere aanzien, respect en erkenning, maar ook bijvoorbeeld in jaloezie (Roxin & Fiege 2010:9, Shekilango 2012:51).

het cognitieve niveau worden de veranderingen in de cognitieve vaardigheden, kennis en capaciteiten van een vrouw verstaan. Ook de veranderingen die dit met zich meebrengt in de manier waarop vrouwen zichzelf zien behoren tot empowerment op het cognitieve niveau, zoals haar zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde (Mahmud 2003:585, Shekilango 2012:51). Het relationele niveau omvat ten slotte veranderingen in relaties binnen het gezin en binnen de bredere samenleving. Genderverhoudingen spelen hierin een grote rol, en veranderingen hierin kunnen tot uiting komen in bijvoorbeeld besluitvorming, onderhandelingskracht, participatie en mobiliteit (Roxin & Fiege 2010:9, Shekilango 2012:51). Wanneer empowerment zich voordoet op het ene niveau, hoeft hiervan niet noodzakelijk sprake te zijn op een ander niveau (Narayan-Parker 2005:74), zoals ook uit ons onderzoek is gebleken. De verschillende niveaus waarop empowerment kan optreden zijn echter sterk met elkaar verweven, waarbij veranderingen in het ene niveau ertoe kunnen leiden dat er ook veranderingen optreden in het andere niveau (Roxin & Fiege 2010:9).

Niet alleen de complexiteit van het begrip empowerment maakt het lastig te onderzoeken, ook empowerment als zijnde een proces vormt hierbij een moeilijkheid. Idealiter zou empowerment op minstens twee momenten door de tijd heen moeten worden bestudeerd, waaronder bij aanvang van het proces. Het is echter wellicht lastig om als onderzoeker bij aanvang van het proces van empowerment aanwezig te zijn. Een andere moeilijkheid is dat empowerment in bepaalde situaties al relatief snel tot uiting komt, terwijl het in andere situaties veel meer tijd nodig heeft (Narayan-Parker 2005:80). Deze moeilijkheden hebben we in ons onderzoek getracht te omzeilen door het onderzoek complementair te maken, zoals in de inleiding van deze scriptie werd toegelicht.

De derde en tevens laatste moeilijkheid die wij in deze paragraaf belichten zijn de verschillende mogelijke onderzoeksbenaderingen van empowerment, zoals kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Volgens Sen is het proces van empowerment hoofdzakelijk kwalitatief van aard, omdat er zonder een kwalitatieve indruk van hoe bepaalde veranderingen zijn of wat ze betekenen, niet kan worden gezegd of er sprake is van empowerment of niet (Oxaal en Baden 1997 in Narayan-Parker 2005:80). Binnen kwalitatief onderzoek naar empowerment zijn er ook verschillende benaderingen en methoden te onderscheiden. Volgens Kabeer (1997, 1998 in Narayan-Parker 2005:80) is niet alleen het kwalitatieve aspect van het onderzoeken van het proces van empowerment van belang. Zij acht het tevens van groot belang dat het proces van empowerment wordt onderzocht vanuit de beoordeling en ervaring door en van vrouwen zelf (Narayan-Parker 2005:80). Ook wij achtten het van groot belang dat onderzoek naar empowerment op een kwalitatieve wijze wordt verricht, en houden daarom de

onderzoeksmethoden van de antropologie aan. De exacte antropologische manier waarop empowerment in deze scriptie wordt benaderd, wordt in de volgende paragraaf toegelicht.

§2.4 Antropologie van ervaring

Normaliter wordt in antropologisch onderzoek het belang benadrukt van zowel de observaties van de onderzoeker als de ervaring van de informant, zodat de levensverhalen van de informanten zo dicht mogelijk bij hun werkelijke ervaring beschreven worden. De ‘antropologie van ervaring’ vormt een tak binnen de antropologie die zich specifiek op de ervaringen van informanten richt. De definitie van wat onderzocht wordt, wordt bij de antropologie van ervaring overgelaten aan de actoren zelf, waarbij er geen theoretische concepten opgelegd worden (Turner & Bruner 1986:4-9). De observaties van de onderzoeker worden hierbij buiten beschouwing gelaten. In dit onderzoek hebben wij weliswaar het eerdergenoemde theoretische model van empowerment van Chen toegepast om het complexe begrip empowerment te kunnen toetsen. Onze informanten hebben we echter in de afwezigheid van dergelijke theoretische concepten benaderd, en zoveel mogelijk vanuit hun eigen ervaringen laten spreken. Maar hoe kunnen de ervaringen van een persoon het best worden onderzocht? De antropologie van ervaring biedt hierin verduidelijking en gaat ervan uit dat mensen elkaar in eerste instantie interpreteren en observeren vanuit het oogpunt van hun eigen cultuur en ervaringen (Kohn 1994:10, Turner & Bruner 1986:6). Crick zegt hierover het volgende: *‘The knowledge we formulate about “the other” is bound to be refracted through the knowledge we have built to define ourselves’* (Crick 1982 in Kohn 1994:10). De objectieve werkelijkheid zal dus door iedereen anders worden ervaren en geïnterpreteerd, waardoor er vrijwel altijd sprake zal zijn van een subjectieve weergave van de objectieve werkelijkheid. De antropologie van ervaring probeert dit obstakel te overwinnen door, middels de ervaringen van de personen waarop men zich richt, een zo objectief mogelijk beeld van de werkelijkheid te krijgen. De hermeneutische benadering van Dilthey, aan de hand waarvan hij menselijke ervaringen probeert te begrijpen (Bruner 1986:4), biedt hierin verduidelijking.

In zijn benadering gaat Dilthey in op drie elementen, namelijk de ‘objectieve werkelijkheid’, ‘ervaring’ (hoe de werkelijkheid wordt waargenomen en gedefinieerd door een individu) en ‘expressies’ (hoe ervaring naar de buitenwereld toe wordt vertegenwoordigd en geuit). De objectieve werkelijkheid wordt beschouwd als hoe een gebeurtenis daadwerkelijk plaatsvindt. De ervaring, daarentegen, is hoe een individu deze gebeurtenis waarneemt, en hoe hij of zij deze vervolgens voor zichzelf definieert. Dit is sterk afhankelijk

van de sociale en culturele achtergrond van ieder individu, waardoor de beschrijving van een objectieve gebeurtenis per individu kan verschillen. Hier komt de term *expressie* kijken, ofwel de manier waarop een individu zijn of haar ervaring naar anderen toe uit. Op het moment dat een individu naar zijn of haar mening wordt gevraagd, zal deze gevormd zijn door de manier waarop het individu de *subjectieve* werkelijkheid (in tegenstelling tot de *objectieve* werkelijkheid) interpreteert, afhankelijk van zijn of haar eigen ervaring in het licht van de sociaal-culturele achtergrond. Meninge worden dus gevormd aan de hand van persoonlijke ervaring, en de manier waarop personen hun mening uiten naar anderen toe is de *expressie* hiervan.

Inderdaad, het lijkt helaas onmogelijk om de ervaring van anderen volledig te begrijpen, omdat personen nooit volledig objectief kunnen zijn. Volgens Dilthey is het echter toch mogelijk een goed beeld te krijgen van de ervaring van anderen door het interpreteren van hun expressies van ervaring (Turner & Bruner 1986:5). Aan de hand van de expressies van de ervaringen van onze informanten is er in ons onderzoek naar gestreefd een zo reëel en objectief mogelijk beeld te beschrijven van de dagelijkse ervaringen van vrouwen die gebruik maken van een microkrediet. Echter beschouwen wij de methode van participerende observatie –welke de belangrijkste onderzoeksmethode is voor de antropologie (Eriksen 1995:9)– echter als belangrijke aanvulling op de benadering van empowerment vanuit de antropologie van ervaring. In hoofdstuk 4 en 5 van deze scriptie wordt daarom expliciet onderscheid gemaakt tussen de ervaringen van de informanten en onze eigen observaties, door deze los van elkaar te beschrijven. In het volgende hoofdstuk wordt de context waarin ons veldonderzoek is verricht uitgebreid omschreven.

| Hoofdstuk 3

Context – Santa Cruz del Quiché, Guatemala

Microfinanciering, en dan met name de mogelijkheid om microkredieten te lenen, speelt een significante rol in Santa Cruz del Quiché en haar omliggende gebieden¹⁹. Deze locaties staan centraal in ons onderzoek, en dat is niet voor niets. Tijdens onze dagelijkse wandelingen door de stad hebben wij twintig actieve MFI's gezien, welke in de tabel in bijlage 1 worden weergegeven. Om deze instellingen te promoten, wordt Santa Cruz del Quiché daardoor tevens overladen met microkrediet-reclameborden, waarbij op bijna elk bord een andere kredietverstrekker wordt vermeld. Ook op de radio wordt veelvuldig reclame gemaakt voor de mogelijkheid om binnen 24 uur een lening af te sluiten. Enkele inwoners van Santa Cruz del Quiché schatten dat tegenwoordig minimaal de helft van de vrouwen in en rondom de stad een microkrediet heeft²⁰. Microkrediet maakt dus op een uiterst directe manier deel uit van het dagelijks leven van de inwoners van de stad. Dit maakt Santa Cruz del Quiché een geschikte locatie om onderzoek te doen naar de ervaringen van vrouwen met microkrediet. Om duidelijk te maken wat de context is waarin ons onderzoek heeft plaatsgevonden, geeft dit hoofdstuk een contextuele beschrijving van Santa Cruz del Quiché en haar omliggende rurale gemeentes.

§3.1 Algemene informatie betreffende Santa Cruz del Quiché

Santa Cruz del Quiché is de hoofdstad van het departement Quiché in Guatemala. Het departement Quiché is gelegen in het noordwesten van Guatemala (zie Figuur 1, kaart 1) en bestaat uit 21 gemeentes. Zoals te zien is op punt 18 van kaart 2 van Figuur 1, ligt Santa Cruz del Quiché in het zuiden van het departement. Deze hoofdstad telt ongeveer 103 duizend inwoners (INE 2012:3-5). Door participerende observaties en interviews gedurende het onderzoek viel het ons op dat het merendeel van de inwoners van Santa Cruz del Quiché de inheemse taal K'iche' spreekt, waarvan de meesten hiernaast ook Spaans spreken. Onder de bevolking van Santa Cruz del Quiché is 27,12% analfabetisch (INE 2012:7). Dit percentage ligt waarschijnlijk hoger in de rurale gebieden rondom Santa Cruz del Quiché, omdat veel van de daar gevestigde informanten niet konden lezen en schrijven²¹. Vrouwen uit zowel de stad

¹⁹ Deze aanname is gebaseerd op onze veldwerkbevindingen.

²⁰ Deze informatie is verkregen tijdens diepte-interviews -met Elias Beteta, Sabastian, Doña Teresa en Tania- en een informeel gesprek met een lokale tuctucchauffeur.

²¹ Deze aanname is gebaseerd op participerende observaties tijdens groepsreünies in de rurale gebieden rondom Santa Cruz del Quiché. Wetenschappelijke kwantitatieve data hierover hebben wij niet kunnen vinden.

als uit de omliggende rurale gemeentes dragen traditionele kleding, genaamd *trajes* of *corte típica*. Deze met de hand gewoven klederdracht wordt in verschillende kleuren en stijlen gedragen, afhankelijk van de streek waarin de vrouwen wonen. Het maken van deze kleding is één van de meest voorkomende bedrijvigheden waar vrouwen in Santa Cruz del Quiché hun microkrediet in investeren. Mannen dragen daarentegen geen traditionele kleding, maar veelal een lange broek en een overhemd.

Om de sfeer omtrent microkrediet in Santa Cruz del Quiché weer te geven, volgt hieronder een korte beschrijving van de stad, gebaseerd op onze participerende observaties.

Wanneer je over de lange haarspeldbochten naar Santa Cruz del Quiché rijdt, zijn de grote reclameborden langs de weg met spreuken zoals ‘¡El crédito para desarrollar!’²², niet te missen. Ook in het stadje zelf promoten MFI’s hun financiële diensten op opvallende uithangborden. Santa Cruz del Quiché is gebouwd rondom drie centrale parkjes. Een katholieke en een evangelische kerk, het gemeentehuis, twee commerciële banken en een aantal restaurantjes vormen samen met de parkjes het centrum van de stad, waar de meeste activiteiten plaatsvinden. Zo wordt er iedere dag een markt opgebouwd waar, onder andere, microkredietleensters hun dagelijkse producten kopen en verkopen. Traditionele kleding en tortilla’s zijn ongetwijfeld de meest aangeboden producten op de markt; het klappende geluid dat vrijkomt tijdens het maken van de tortilla’s is op iedere hoek van de straat te horen. Op de markt is het altijd druk en alles lijkt voortdurend in beweging te zijn. Regelmatig staat er rond negen uur ‘s morgens een lange rij voor de lokale bank(en), met mensen die hun maandelijkse schuld komen betalen of juist een lening willen aanvragen.

§3.2 Gender en rolverdeling in Santa Cruz del Quiché

Genderverhoudingen en rolverdelingen zijn enkele aspecten aan de hand waarvan het proces van empowerment in dit onderzoek wordt gemeten. In deze paragraaf zullen deze aspecten daarom worden belicht.

Over het algemeen leeft men in Santa Cruz del Quiché in grote families²³. Ouders bieden namelijk onderdak aan hun kinderen, maar ook vaak aan aangetrouwden, kleinkinderen en (groot)ouders. Zij worden hetzelfde behandeld als leden van het gezin en

²² Letterlijke vertaling: ‘Het krediet om je te ontwikkelen’.

²³ Deze aanname is gebaseerd op participerende observaties bij onze informanten.

daarmee volledig opgenomen in de familie²⁴. Aan de hand van het afnemen van interviews, het voeren van informele gesprekken en het verrichten van participerende observaties bij onze informanten, zijn duidelijke rolverdelingen binnen het gezin naar voren gekomen. Over het algemeen houden mannen zich gedurende de dag bezig met het genereren van een inkomen, en verrichten zij de relatief zwaardere fysieke taken in en rondom het huis. De dagelijkse activiteiten van onze vrouwelijke informanten bestaan voornamelijk uit het opvoeden van de kinderen en het uitvoeren van vele huishoudelijke taken. Naast deze taken hebben onze informanten dankzij hun microkrediet ook nog de taak om hun bedrijfje te runnen. De volgende situatieschets en het citaat van Doña Catalina²⁵ dienen om de omvang van deze huishoudelijke taken en de bijkomende genderrollen te beschrijven. *Ik werk hier, thuis. Ik ben in het huis, bereid de (drie warme) maaltijden, was de kleren van de kinderen en mijn man, verzorg de dieren. Zo werk ik*²⁶. Andere vrouwelijke informanten, zo bleek uit interviews, (informele) gesprekken en participerende observaties, vullen deze taken aan met schoonmaken, boodschappen doen, het opvoeden van de kinderen, en tot slot het (be)dienen van hun man. Om tijdens het werk ook op hun kleine kinderen te kunnen passen wikkelen vrouwen deze vaak in een gekleurde doek om hun rug, zodat zij hun armen vrij hebben om te kunnen werken.

Inderdaad, er lijkt een redelijk strikte rolverdeling aanwezig te zijn tussen mannen en vrouwen. Maar deze trend lijkt tevens langzaam doorbroken te worden. Juan Par Guitz is een gepensioneerd oprichter en hoofd van de school *Utatlán*, en tevens een expert op het gebied van educatie. Tijdens een diepte-interview vertelde hij dat de bestaande genderrollen in de afgelopen jaren aan verandering onderhevig zijn:

*Tot een aantal jaar terug waren er duidelijke grenzen en rollen voor mannen en vrouwen. Mannen horen hierbij niet de rollen van vrouwen over te nemen, en andersom ook niet. Maar de laatste tijd vervagen die grenzen, en begint dit te verschuiven en te mixen (...). De toegeschreven rollen beginnen af te brokkelen. Ze zijn er nog steeds, maar de grenzen vervagen. Bijvoorbeeld dat mannen tegenwoordig ook schoon kunnen maken, en vrouwen ook mogen werken. Maar alles beetje bij beetje; het is in een proces en nog geen grote verandering.*²⁷

–Juan Par Guitz

²⁴ Deze aanname is gebaseerd op participerende observaties bij de familie Moralez Gómez, met Tania.

²⁵ Doña Catalina heeft sinds 4 maanden een lening bij Fondesol. Hiermee heeft ze haar bedrijfje in het fokken en verkopen van kippen uitgebreid.

²⁶ Citaat uit een interview met Doña Catalina op 12-04-2013 in een ruraal gebied vlakbij Chichicastenango.

²⁷ Citaat uit een interview met Juan Par Guitz op 05-03-2013.

Ook Fondesol-medewerker Sebastian stelt dat de bestaande genderrollen in de afgelopen tien jaar veranderd zijn. Ondanks de vele veranderingen²⁸ die microkrediet met zich mee heeft gebracht, wordt het hebben van een microkrediet door enkele informanten²⁹ niet gezien als de hoofdreden voor de veranderende genderpatronen, omdat andere –voor ons onbekende– factoren hier ook invloed op hebben.

De eerdergenoemde rolverdeling in Santa Cruz del Quiché kan wellicht worden ondergebracht in het antropologische gendermodel van *machismo* en *marianismo*. Binnen het *machismo*, waaruit later het *marianismo* is ontstaan, worden mannen gezien als de kostwinnaar, nemen zij besluiten en hebben zij autoriteit (Clawson 1997:163-164; Broer 2011:19-20). Vrouwen worden volgens het *marianismo* daarentegen geportretteerd als moeders en huisvrouwen, welke economisch afhankelijk zijn van mannen en weinig autoriteit hebben. *La calle*, oftewel de straat, wordt hierbij gezien als het mannelijke domein en *la casa*, oftewel het huis, als het vrouwelijke domein. Een reden waarom *machismo* en *marianismo* tegenwoordig minder op zouden gaan is omdat veel vrouwen (uit huishoudens met lage inkomens) niet alleen *reproductive work* doen, zoals opvoeding en huishouden, maar ook *productive work* uitvoeren, zoals het hebben van een baantje om te kunnen overleven (Moser 1989:1801 in Osch 2011:18). Microfinanciering als *productive work* zou een effect kunnen hebben op bestaande genderrollen. Sommige wetenschappers zijn van mening dat deze dichotomie tussen mannelijke en vrouwelijke genderrollen nog steeds van toepassing is in Latijns-Amerika, terwijl anderen –waaronder informanten Juan Par Guitz en Sebastian– zeggen dat deze langzaam maar zeker aan erosie onderhevig is. Het hebben van een microkrediet heeft bij onze informanten wel degelijk invloed op de hierboven genoemde en aan gender gerelateerde domeinen. Zo gaven onze vrouwelijke informanten allen aan vaker hun huis te verlaten dan voorafgaand aan het hebben van een microkrediet, bijvoorbeeld om hun producten te verkopen op de markt of om reünies bij te wonen. Op deze manier komen zij vaker op het *la calle*-domein van de man. Hierop zal in hoofdstuk 4 en 5 worden teruggekomen.

§3.3 Microkrediet in Santa Cruz del Quiché: Fondesol

Today, the microfinance sector in Guatemala is highly diversified with a multitude of organizations striving to provide microfinance services to the population (Gorshkova 2012:19). Zoals genoemd in de inleiding van dit hoofdstuk, hebben relatief veel MFI's zich in

²⁸ Deze veranderingen worden in hoofdstuk 4 en 5 besproken.

²⁹ Deze aanname is gebaseerd op interviews met Juan Par Guitz op 05-03-2013 en Sebastian op 01-04-2013.

Santa Cruz del Quiché gevestigd. Voor een lijst met actieve MFI's verwijzen wij nogmaals naar bijlage 1. De vrouwelijke microkrediet-leensters waarop we ons in dit onderzoek hebben gericht, hebben allemaal een microkrediet bij de MFI Fondesol. De vestiging van Fondesol in Santa Cruz del Quiché bestaat sinds 2005 en is een toonaangevende instelling in het bieden van kredietfaciliteiten in met name rurale gebieden (Cumbre Mundial del Microcrédito 2011). Fondesol heeft vandaag de dag 3054 cliënten, waarvan 90% vrouw is en 10% man³⁰, aldus Elias Beteta, directeur van de vestiging. De financiële dienst waar onze informanten allen gebruik van maken heet bij Fondesol *community bank*, maar wordt in de literatuur veelal 'solidariteitsgroep' genoemd. Cliënten lenen het microkrediet hierbij in groepsverband, waarbij de groep bestaat uit 15 tot 40 personen. Eén persoon wordt hierbij als groepsleid(st)er aangesteld, welke zorgt voor orde en overzicht binnen de groep. Maandelijks vindt er een groepsreünie plaats, waarbij alle groepsleden hun maandelijkse schuldaflossing (inclusief rente) betalen aan een medewerker van Fondesol. Groepsleden staan hierbij garant voor elkaar, want wanneer één groepslid niet kan betalen, wordt er als groep voor diegene betaald. Zoals weergegeven op foto 1 zetten cliënten hun vingerafdruk als bewijs voor betaling³¹.

Foto 1: Het plaatsen van een vingerafdruk op een officieel Fondesol formulier.

Volgens de medewerkers van Fondesol kunnen de meeste cliënten niet lezen of schrijven, en wordt er daarom met vingerafdrukken gewerkt. De *community bank* kent minimale voorwaarden: men moet tussen de 18 en 65 jaar oud zijn en vrouwen moeten schriftelijke goedkeuring hebben van hun echtgenoot om een bedrag tussen de Q500,- en Q6500,-³² te mogen lenen. Gedurende het eerste jaar als cliënt bij Fondesol kan men slechts een relatief laag bedrag lenen, namelijk Q500,- tot Q2500,-³³. Het te lenen bedrag neemt elke *ciclo* - ofwel elk leenjaar- dat men cliënt is bij Fondesol toe. Zo kan men in het tweede jaar Q2500,- tot Q3300,- lenen, in het derde jaar Q3300,- tot Q4400,-, in het vierde jaar Q4400,- tot Q5900,- en in het vijfde jaar en de jaren daarna kan men

³⁰ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Elias Beteta bij Fondesol op 12-04-2013

³¹ Deze foto is genomen op 14-03-2013, tijdens het bijwonen van een groepsreünie in het dorpje San Antonio Ilotenango.

³² De nationale valuta in Guatemala is de Quetzal (Q); Q1,- staat gelijk aan €0,10. Bron: http://www.wisselkoers.nl/guatemalaise_quetzal, geraadpleegd op 07-06-2013.

³³ De nationale valuta in Guatemala is de Quetzal (Q). Q1,- staat gelijk aan €0,10. Bron: http://www.wisselkoers.nl/guatemalaise_quetzal, geraadpleegd op 07-06-2013.

Q5900,- tot Q6500,- lenen³⁴. Een andere voorwaarde voor een microkrediet is dat de cliënt het geleende geld investeert in (het opzetten van) een eigen bedrijfje, zoals bijvoorbeeld het maken en verkopen van tortilla's, het maken van traditionele kleding, of het fokken van kippen.

In het volgende hoofdstuk zullen onze meest belangrijke bevindingen uiteen worden gezet, waarbij een opdeling wordt gemaakt tussen beginnende en ervaren microkredietleesters.

³⁴ Deze informatie is gebaseerd op een interview met directeur Elias Beteta bij Fondesol op 12-04-2013.

| Hoofdstuk 4

Microkrediet en ervaringen van beginnende leensters: empirisch hoofdstuk

– Janneke Vorstenbosch

In dit empirische hoofdstuk staan beginnende leensters centraal. Aan de hand van de empirische data die door middel van vele interviews, gesprekken en participerende observaties met en bij beginnende leensters zijn verkregen, wordt in dit hoofdstuk duidelijk welke veranderingen er in de levens van beginnende leensters zijn opgetreden ten gevolge van microkrediet. Tevens wordt geanalyseerd hoe deze bevindingen zich verhouden tot theorieën zoals besproken in hoofdstuk 1.

In dit hoofdstuk wordt allereerst duidelijk met welke redenen beginnende leensters een microkrediet hebben genomen. Vervolgens wordt besproken welke veranderingen er zijn opgetreden in de levens van beginnende leensters ten opzicht van de situatie voorafgaand aan het microkrediet. Daarbij worden allereerst de veranderingen besproken die op economisch gebied zijn opgetreden, waarna verschillende veranderingen worden besproken die zijn opgetreden op overige gebieden. Hierbij zijn er verschillen op te merken tussen de expressies die vrouwen doen over de verandering die zij ervaren, en mijn eigen observaties hierbij. In dit hoofdstuk wordt tevens besproken hoe beginnende leensters de maandelijkse afbetalingen van het microkrediet ervaren. Tot slot worden de toekomstverwachtingen die beginnende leensters hebben van hun microkrediet behandeld.

§4.1 Redenen voor het nemen van microkrediet

Bij het onderzoeken van de effecten van microkrediet op het ervaren empowerment van vrouwen is het van belang te weten met welke redenen zij een microkrediet hebben genomen. Zoals in het eerste hoofdstuk besproken werd, vertaalt het hebben van toegang tot middelen – in dit geval microkrediet– zich namelijk niet automatisch in empowerment of gelijkheid en is het belangrijk dat vrouwen de mogelijkheid moeten hebben om het microkrediet te gebruiken voor de doeleinden waar zij voor kiezen (Cheston & Kuhn 2002:12). Voordat de veranderingen die ten gevolge van het microkrediet zijn opgetreden in de levens van beginnende leensters worden besproken, wordt in deze paragraaf dan ook behandeld welke veranderingen de vrouwen voor ogen hadden toen zij besloten een microkrediet te nemen. De redenen waarmee vrouwen een microkrediet hebben genomen, vormen een belangrijk startpunt voor het mogelijke proces van empowerment.

In het veld is al snel gebleken dat de hoofdreden voor het nemen van een microkrediet voor alle beginnende leensters financieel is. Hun families hebben het niet breed, en door middel van een lening hopen de vrouwen verbetering in de financiële situatie van het gezin te kunnen brengen. Een lening geeft vrouwen meer kapitaal, waarmee –in het geval van cliënten bij Fondesol– geïnvesteerd moet worden in een bedrijfje. Alle vrouwen in mijn onderzoeksgroep hebben hun microkrediet dan ook geïnvesteerd in een eigen bedrijfje, om hiermee hun (gezins-)inkomen te verhogen. Sommige vrouwen zijn een eigen bedrijfje of handeltje begonnen, zoals de zussen Maria Eduarda en Magdalena³⁵, die beiden een handwerkbedrijfje begonnen zijn met hun microkrediet. Maria Eduarda weeft *huipiles*³⁶ en Magdalena haakt van allerlei dingen. Met het geld dat ze hebben geleend hebben ze hun eigen bedrijfje kunnen opzetten en de hiervoor benodigde materialen kunnen aanschaffen. Dit is iets wat ze zich zonder de hulp van het microkrediet niet hadden kunnen veroorloven. Andere vrouwen daarentegen hadden al een eigen bedrijfje of handeltje en hebben dit met behulp van het microkrediet uitgebreid. Neem Catalina³⁷, die samen met haar man werkt in een eigen bedrijfje aan huis in het naaien van kleding en hiernaast haar eigen kippen houdt, welke ze in zes maanden grootbrengt en vervolgens verkoopt wanneer ze hier oud en groot genoeg voor zijn. Voorafgaand aan het hebben van het microkrediet had Catalina tien kippen. Met behulp van haar lening heeft ze haar bedrijfje echter kunnen uitbreiden, waardoor ze inmiddels veertig kippen heeft. Zonder haar microkrediet had ze zoveel kippen niet kunnen grootbrengen, vanwege de kosten van de benodigde grote hoeveelheden voer.

Zoals hierboven werd weergegeven, investeren beginnende leensters met behulp van een microkrediet in hun eigen bedrijfje, en met de verdiensten hiervan willen de vrouwen een steentje bijdragen aan de financiële situatie van hun gezin. Dit is volledig in overeenstemming met hetgeen Yunus (2007:17) zegt over het verstrekken van microkredieten aan vrouwen, namelijk dat dit altijd het gehele gezin ten goede komt. Ook Balkenhol (2007:52) beaamt dat vrouwen hun geld investeren in de ontwikkeling van het gezin, en voegt hieraan toe dat ze hun kinderen de hoogste prioriteit geven. Dit heb ik teruggezien bij mijn informanten, waaronder bij Ernesta Perez³⁸, die met behulp van haar microkrediet bij Fondesol haar eigen

³⁵ De zussen zijn beiden in de leeftijd van plusminus dertig jaar en wonen samen aan de rand van een klein dorpje in de buurt van Chichicastenango.

³⁶ Traditionele Guatemalteekse bloezen met de meest uiteenlopende kleuren en patronen.

³⁷ Catalina is ongeveer dertig jaar oud en is samen met haar man en vier kinderen in de leeftijd van twee tot veertien jaar woonachtig in het rurale gebied van Chichicastenango. Catalina heeft sinds vier maanden een microkrediet.

³⁸ Ernesta Perez is naar schatting eind twintig en woont samen met haar man en kindje in de rurale omgeving van Santa Cruz del Quiché.

bedrijfje is begonnen in het maken van *traje típico*³⁹. Toen ik haar vroeg wat haar prioriteit had bij het investeren van geld antwoordde ze het volgende: *Het belangrijkste vind ik het helpen van mijn familie. Ik ben zwanger en ik wil heel goed kunnen zorgen voor mijn baby en andere kindje*⁴⁰. Evenals vele andere informanten, vertelde ook Catalina me dat haar prioriteit bij het investeren van geld ligt bij haar kinderen en hun school en kleding⁴¹. Op een later moment vult ze dit aan en vertelt ze me dat ze het erg belangrijk vindt om haar vijf kinderen in de toekomst te kunnen laten studeren en hen op die manier een voorspoedige toekomst te kunnen bieden⁴². Door middel van het microkrediet en de verbeteringen die ze daarmee heeft kunnen aanbrengen in haar bedrijfje, hoopt ze haar man te helpen met sparen voor de studie van de kinderen om dit te kunnen verwezenlijken. Een aantal beginnende leensters interpreteerden de vraag op een andere manier, en zeiden dat hun bedrijfje voor hen de prioriteit had om in te investeren. Eén van de vrouwen die me dit vertelde is Isabel⁴³, een beginnende leenster uit San Pedro Jocopilas die met behulp van haar lening een eigen *comedor*⁴⁴ is begonnen. Zij voegde hier echter direct aan toe dat ze haar bedrijfje de prioriteit geeft omdat ze via haar bedrijfje aan kapitaal kan komen, met behulp waarvan ze haar kinderen zal kunnen bieden wat ze nodig hebben⁴⁵. Ook mijn overige informanten gaven een soortgelijke toelichting, waarmee de uiteindelijke prioriteit dus voor alle beginnende leenster met kinderen hetzelfde lijkt te zijn. Allen geven zij de prioriteit aan hun gezin en kinderen.

Zoals in de eerste alinea van deze paragraaf werd aangehaald aan de hand van de uitspraak van Cheston & Kuhn (2002:12), spelen de redenen die vrouwen hadden voor het nemen van een microkrediet een belangrijke rol in de veranderingen die als gevolg daarvan optreden. Met het oog hierop zouden veranderingen logischerwijze eerder worden ervaren op het gebied van de redenen die vrouwen hadden voor het nemen van een microkrediet. Zoals naar voren kwam in deze paragraaf bleek in het veld dat alle beginnende leensters waarmee ik contact heb gehad hoofdzakelijk zijn begonnen met lenen om hun steentje bij te dragen aan het gezinsinkomen, om op deze manier de financiële situatie van het gezin te verbeteren. Vrouwen met kinderen geven hun kinderen hierin de prioriteit, en achten het met name van groot belang om hun kinderen naar school te kunnen laten gaan en hen op die manier een goede toekomst te kunnen bieden. Met het oog op de besproken redenen voor het nemen van

³⁹ Traditionele Guatemalteekse kleding.

⁴⁰ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Ernesta Perez op 19-03-2013 in Santa Cruz del Quiché.

⁴¹ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Catalina op 01-04-2013 in Chichicastenango.

⁴² Deze data zijn gebaseerd op een interview met Catalina op 12-04-2013 in Chichicastenango.

⁴³ Isabel is rond de dertig jaar oud en heeft een man en een dochtertje van vier.

⁴⁴ Eettentje/restaurantje

⁴⁵ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Isabel op 17-04-2013 in San Pedro Jocopilas.

een microkrediet, zal in de volgende paragraaf worden belicht in hoeverre deze redenen gedurende het veldonderzoek zijn teruggezien in de veranderingen die ten gevolge van een microkrediet zijn opgetreden in de levens van beginnende leensters.

§4.2 Veranderingen op economisch gebied

In deze paragraaf worden veranderingen op economisch gebied besproken. Zoals in de vorige paragraaf naar voren kwam zijn de redenen die beginnende leensters hadden voor het nemen van een microkrediet vaak van economische aard. Met het oog hierop was het geen verrassing dat de veranderingen die een microkrediet teweeg brengt op economisch en materieel gebied als eerste naar voren kwamen in gesprekken met beginnende leensters.

Logischerwijze heeft dit allereerst te maken met de toegang die de vrouwen hebben gekregen tot microkredieten, en met het geld dat de vrouw krijgt door middel van het microkrediet dat haar wordt verstrekt door Fondesol. Al mijn informanten vertelden het geleende geld in eigen hand te hebben en zelf te kunnen bepalen op welke manier zij dit besteden. Zoals in de eerste paragraaf naar voren kwam, is een voorwaarde voor het nemen van een microkrediet bij Fondesol dat de lening wordt geïnvesteerd in een eigen bedrijfje. Alle beginnende leensters die ik heb gesproken hebben hun microkrediet dan ook geïnvesteerd in het beginnen of uitbreiden van hun eigen bedrijfje. Met deze investering is logischerwijze ook het inkomen van de vrouwen gegroeid. Wanneer een vrouw nog geen eigen bedrijfje had begon zij haar eigen inkomen te krijgen; vrouwen die al een eigen bedrijfje hadden verbeterden dit of breidden dit uit met het microkrediet, in de hoop hiermee hun eigen inkomen te verhogen.

Aangezien de vrouwen uit mijn onderzoeksgroep pas gedurende een periode van één maand tot maximaal één jaar een microkrediet hebben, zijn voor de meesten van hen de overige veranderingen die de lening op economisch en materieel gebied in hun leven heeft gebracht nog gering. Het microkrediet wordt door beginnende leensters geïnvesteerd in hun eigen bedrijfje. De opbrengsten hiervan zijn nog relatief laag en worden hoofdzakelijk gebruikt om de maandelijkse afbetalingen van de lening te volbrengen. Tevens doen enkele beginnende leensters kleine investeringen die het hele gezin ten goede komen, bijvoorbeeld in kleding voor de kinderen, de keuken, of het huis. Ook hierin verklaarden alle informanten zelf te mogen bepalen op welke manier ze de inkomsten die uit hun lening voort komen besteden. Hoewel de veranderingen op economisch en materieel gebied voor beginnende leensters dus nog gering zijn gebleken, kwam erg duidelijk naar voren dat dit gepaard ging met veel

verwachtingen van wat het microkrediet hen in de toekomst zal brengen. Deze verwachtingen zullen later in dit hoofdstuk uitgebreid worden behandeld.

§4.3 Veranderingen op overige gebieden

Naast veranderingen op economisch gebied, zijn er door het nemen van een microkrediet ook op overige gebieden verschillende veranderingen opgetreden in de levens van beginnende leensters ten opzichte van de situatie voorafgaand aan de lening. Deze veranderingen –met betrekking tot rolverdelingen en besluitvorming, mobiliteit, en de nieuwe afhankelijkheidssituatie van Fondesol– worden in deze paragraaf afzonderlijk van elkaar besproken.

4.3.1 Rolverdelingen

Samen met Catalina loop ik over de binnenplaats bij het huis waarin ze samen met haar man, schoonmoeder en vier kinderen woont. Terwijl we samen de kippen voeren hebben we het over hoe haar gemiddelde dag eruit ziet. “Ik werk hier, thuis. Ik ben in het huis, bereid de maaltijden, was de kleren van de kinderen en mijn man, verzorg de dieren [kippen en honden], zo werk ik.” Wanneer ik haar vraag of ze hierbij hulp krijgt van haar man zegt ze van niet. “Mijn man werkt”, zegt ze kort. Hierop vraag ik haar of het niet moeilijk is dat hij slechts werkt, terwijl zij alle huishoudelijke taken op zich neemt en nu ook nog eens haar eigen bedrijfje heeft. “Nee, dat is niet moeilijk”, antwoordt ze, en zegt nogmaals: “Mijn man werkt.”⁴⁶

De bovenstaande conversatie met Catalina geeft een goed beeld van de rolverdeling zoals deze er in de gezinnen van de meeste van mijn informanten aan toe gaat. Zoals in hoofdstuk 2 van deze scriptie naar voren kwam, zijn de genderrollen in de regio Quiché in Guatemala nog erg traditioneel. Over het algemeen werkt de man (veelal buitenshuis), en neemt de vrouw de zorg voor het huishouden en de kinderen op zich. Uit de interactie met beginnende leensters kwam naar voren dat deze rolverdeling niet of nauwelijks verandert wanneer de vrouw binnen het gezin een microkrediet neemt. De enige verandering die werd door mij werd geobserveerd en door mijn informanten werd uitgesproken, is dat de vrouwen er middels het eigen bedrijfje

⁴⁶ Deze situatieschets is gebaseerd op een dag van participerende observaties, informele gesprekken en open interviews met Catalina op 12-04-2013 in Chichicastenango.

dat ze beginnen of uitbreiden enkel nog een extra taak verkrijgen. Waar vrouwen voorheen het huishouden deden en voor de kinderen zorgden, onderhouden ze nu ook nog eens hun eigen bedrijfje. Voor de partner daarentegen verandert er niets, hij blijft doen wat hij voorheen ook deed en neemt geen taken van zijn vrouw over nu zij het drukker heeft.

Tevens illustrerend aan de bovengenoemde conversatie met Catalina is de manier waarop zij tegen de rolverdeling binnen het gezin lijkt aan te kijken. Al mijn informanten lijken het erg normaal te vinden dat zij –ook nu zij hun eigen bedrijfje hebben– hun huishoudelijke taken blijven vervullen, en hierin geen hulp krijgen van hun man. Ze lijken gewend te zijn aan de traditionele rolverdeling te zijn, en zeggen deze goed te vinden zoals het is. De man werkt, dat is zijn aandeel. De vrouw volbrengt haar huishoudelijke taken en onderhoudt sinds het hebben van het microkrediet daarnaast haar eigen bedrijfje, al zegt een aantal vrouwen dat het soms wel lastig is het zo druk te hebben.

Waar er op het eerste gezicht geen verandering heeft plaatsgevonden in de genderrollen binnen de gezinnen van beginnende leensters, blijkt er met het oog op de financiële besluitvorming binnen het gezin veelal wel het een en ander te veranderen. Allereerst geven alle beginnende leensters aan dat zij er zelf voor hadden gekozen te beginnen met lenen. Deze beslissing is vanuit hun eigen *agency*⁴⁷ en besluitvorming genomen. Bovendien kwam gedurende het onderzoek naar voren dat al mijn informanten hun microkrediet in eigen handen hebben, en zelf hebben gekozen wat voor bedrijfje ze startten of op welke manier ze hun bedrijfje uitbreidden, onafhankelijk van hun partner en zonder echte sturing van Fondesol. Tevens zeggen mijn informanten het geld dat zij verdienen middels hun bedrijfje in eigen beheer te hebben. Zoals informante Catalina, die me vertelt hoe ze te werk gaat met het verkopen van haar kippen⁴⁸. Ze legt me uit dat wanneer ze geld wil hebben, ze een kip meeneemt naar de markt en deze verkoopt, waarna ze van het geld dat ze hiermee verdient hetgene wat ze op dat moment hebben wil koopt. Ze zegt onafhankelijk te zijn in wat ze verkoopt en van het verdiende geld weer koopt, wat voorheen niet zo was omdat ze toen afhankelijk was van het geld van haar man. Het verschilt nogal wie er in huis het geld beheert en wat er in deze situatie is veranderd: er zijn gevallen waarin de man dit voorheen was en dit nog steeds is, maar er zijn ook gevallen waarin de vrouw dit is geworden -soms in zijn geheel, soms slechts wanneer het gaat om het geld dat ze heeft geleend-, of gevallen waarin de vrouw dit altijd al is geweest. Alle beginnende leensters vertelden echter het geleende geld en de opbrengst van hun bedrijfje in eigen hand te hebben. Vooral voor vrouwen die voorafgaand

⁴⁷ Het zelf handelend vermogen van de mens.

⁴⁸ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Catalina op 12-04-2013 in Chichicastenango.

aan het microkrediet nog geen eigen bedrijfje hadden is dit een aanzienlijke verandering. Opvallend is echter dat vrouwen ook deze verandering helemaal niet als erg groot lijken te beschouwen.

4.3.2 Mobiliteit

Dankzij de lening kan ik mijn trajes verkopen op de markt, en kom ik vaker buitenshuis dan voorheen. Ik ontmoet ook meer personen, zo leer ik door mijn bedrijfje steeds meer mensen kennen, en zij mij⁴⁹.

– Ernesta Perez

Zoals bovenstaand citaat illustreert, spreken spreken veel beginnende leensters ook met het oog op mobiliteit van veranderingen. Zo vertelt informante Ana Maria⁵⁰ me dat zij en veel mede-leensters hun producten verkopen op de markt in Santa Cruz del Quiché, en ze hierdoor vaker het huis uit komen dan voorheen⁵¹. Ook Catalina vertelt me dat ze sinds het hebben van een microkrediet meer buitenshuis is dan voorheen⁵². Evenals Ernesta Perez en Ana Maria legt ook zij uit dat dit er vooral mee te maken heeft dat ze nu regelmatig naar de markt gaat om haar kippen te verkopen en om nieuwe kleine kippetjes te kunnen kopen.

Niet alleen het bedrijfje, maar ook het microkrediet zelf zorgt ervoor dat leensters vaker de deur uit gaan: elke maand vindt er een reünie plaats waarbij de gehele leengroep bijeen komt om gezamenlijk de maandelijkse afbetaling te doen bij een medewerker van Fondesol. Ook de toegenomen mobiliteit lijkt mijn informanten echter niet erg op te vallen. Ze lijken het meer te ervaren als een logisch gevolg van het microkrediet, dan als een echte verandering.

4.3.3 Nieuwe afhankelijkheidssituatie

Het nemen van met een microkrediet bij Fondesol, is –voor zowel beginnende als ervaren leensters– tevens het begin van een afhankelijkheidssituatie van de MFI. Deze afhankelijkheid reikt verder dan enkel de financiële afhankelijkheid van de organisatie middels het microkrediet en de maandelijkse afbetalingen hiervan; vrouwen zijn tevens afhankelijk van de

⁴⁹ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Ernesta Perez op 19-03-2013 in Santa Cruz del Quiché.

⁵⁰ Ana Maria heeft sinds vijf maanden een microkrediet bij Fondesol. Samen met haar kindje woont ze in Santa Cruz del Quiché. Haar man woont sinds kort in de VS omdat hij daar werkt.

⁵¹ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Ana Maria op 19-03-2013 in Santa Cruz del Quiché.

⁵² Deze data zijn gebaseerd op een interview met Catalina op 12-04-2013 in Chichicastenango.

organisatie en haar medewerk(st)ers middels de invloed die de organisatie heeft op hetgeen de vrouwen doen met hun lening en middels de geplande groepsreünies in de aanwezigheid van een medewerker van Fondesol.

Ook bevestigt Fondesol de heersende genderverhoudingen: de echtgenoot is namelijk verplicht medeondertekenaar voor de lening van zijn vrouw. Hij moet altijd op de hoogte zijn van de lening van zijn vrouw en moet kunnen betalen wanneer de vrouw een betaling een keer niet zelfstandig kan doen, bijvoorbeeld wanneer ze een maand te weinig verdiensten heeft gemaakt. Wanneer een vrouw geen man heeft vervullen andere personen in haar omgeving de rol die de echtgenoot normaalgesproken in de lening heeft, zoals de vader, moeder, broer of zus van de vrouw, of één van haar kinderen. Op deze manier is zij met betrekking tot haar microkrediet dus alsnog afhankelijk van anderen.

Over deze afhankelijkheidssituatie hebben mijn informanten zelf geen uitlatingen gedaan. Ze lijken er geen problemen mee te hebben dat ze in het hebben van het microkrediet niet geheel onafhankelijk zijn. De positieve effecten die ze ervaren door middel van hun microkrediet achten zij echter wel van groot belang. *Kredieten laten ons groeien*⁵³, zei Ana Maria me enthousiast. Ook mijn overige informanten vertelden me het microkrediet als grote hulp te ervaren.

§4.4 Ervaringen met schuldafbetaling

*Ik vind het [het hebben van een microkrediet en het afbetalen van de schuld] niet moeilijk. Fondesol geeft me een jaar de tijd om per maand mijn lening af te betalen. Zo betaal ik beetje bij beetje*⁵⁴.

– Diana Dolores

Over het algemeen zeggen beginnende leensters door middel van het microkrediet beter met geld te hebben leren omgaan. Waar veel MFI's werken met wekelijkse of tweewekelijkse betaalmomenten zijn de afbetalingen bij Fondesol maandelijks. Dit werd door al mijn informanten als erg positief gezien, aangezien dit hen de kans en tijd geeft naar het betaalmoment toe te werken en te kijken op welke manier het benodigde bedrag bij elkaar

⁵³ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Ana Maria op 19-03-2013 in Santa Cruz del Quiché.

⁵⁴ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Diana Dolores op 16-04-2013. Voorafgaand aan haar microkrediet had Diana Dolores al een eigen weefbedrijfje en verbouwde ze tomaten. Met haar lening heeft Diana Dolores geïnvesteerd in meer tomaten en heeft ze hiernaast 24 kippen gekocht.

verdiend gaat worden. Doordat ze maandelijks een bepaald bedrag moeten afbetalen leren vrouwen om naar deze betaling toe te werken en bewust geld apart te houden om hiervoor te sparen. De meeste beginnende leensters zeggen dat ze de maandelijksse betalingen niet als schuld ervaren, maar –zoals Catalina⁵⁵, Diana Dolores⁵⁶ en Isabel⁵⁷ me uitlegden– meer als een vaste last, zoals de maandelijksse kosten voor een telefoonrekening, gas, water of licht. Deze ervaring is in tegenstrijd met het in hoofdstuk één besproken kritiekpunt microkrediet regelmatig ontvangt met betrekking tot de schuld die het met zich meebrengt. Leners zouden niet goed weten hoe ze met schuld om moeten gaan, met als gevolg dat het afbetalen ervan er moeilijk of niet mogelijk zou zijn (de zogeheten *debt trap*) (Hulme and Mosley 1996 in Wetterstrand 2007:13). Waar mijn informanten de maandelijksse betalingen niet als heuse schuld zeggen te zien, zeggen ze –evenals Diana Dolores in het citaat bovenaan deze paragraaf– tevens weinig moeite te hebben met de maandelijksse afbetaling van hun microkrediet. Beginnende leensters vertellen dat de lening hun erg goed helpt bij hun bedrijfjes. Bovendien zijn de afbetalingen die ze maandelijks moet doen zijn maar kleine bedragen. Hierdoor maken de meeste beginnende leensters zich hierover niet veel zorgen. Informante Ana Maria vertelt me het volgende over de maandelijksse afbetalingen: *Ik vind het niet heel erg moeilijk. Ik verkoop mijn trajes en blusas op de markt van Santa Cruz del Quiché en heb ongeveer vijf klanten per dag, dat is best veel. Het kost me heel veel werk om de schuld te betalen, maar het lukt wel*⁵⁸. Informante Isabel vertelt me met de maandelijksse betalingen geen moeite te hebben, en haar lening enkel als grote hulp te ervaren⁵⁹.

Waar in paragraaf 4.1 kort werd vermeld dat beginnende leensters uitspraken verwachtingen te hebben over wat het microkrediet hen in de toekomst zou brengen, bleek dit –in mindere mate– ook het geval met het oog op geldzaken. Deze verwachtingen worden in de volgende paragraaf diepgaander besproken.

⁵⁵ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Catalina op 12-04-2013 in Chichicastenango.

⁵⁶ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Diana Dolores op 16-04-2013 in San Antonio Ilotenango.

⁵⁷ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Isabel op 17-04-2013 in San Pedro Jocopilas.

⁵⁸ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Ana Maria op 19-03-2013 in Santa Cruz del Quiché.

⁵⁹ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Isabel op 17-04-2013 in San Pedro Jocopilas.

§4.5 Toekomstverwachtingen

Ons gezin zal het beter krijgen. De [volgende] lening zal meer gaan helpen omdat we beetje bij omdat we beetje bij beetje meer zullen kunnen kopen. (...) De toekomst zal beter zijn voor mijn kinderen⁶⁰.

– Ana Maria

Zoals eerder in dit al kort werd aangehaald, is gedurende het veldonderzoek sterk naar voren gekomen dat verwachtingen een belangrijke rol spelen in de ervaringen van beginnende leensters met hun microkrediet. Voor beginnende leensters zijn de leningen nog relatief klein, zo ook de veranderingen die de lening de vrouwen heeft gebracht. In het veld is gebleken dat beginnende leensters sterke verwachtingen hebben van hetgeen de lening hen in de toekomst –wanneer ze hogere bedragen zullen kunnen lenen– zal gaan brengen. In het vervolg van deze paragraaf zullen de verwachtingen van beginnende leensters worden besproken.

Zoals in hoofdstuk 3 werd vermeld, kan men gedurende het eerste jaar als cliënt bij Fondesol slechts een relatief laag bedrag lenen, namelijk Q500,- tot Q2500,-. Vrouwen die pas gedurende één jaar of korter een lening hebben bij Fondesol, geven aan dat –evenals het te lenen bedrag– ook de veranderingen die zij ervaren door het hebben van een lening nog relatief klein zijn. Uit de vele gesprekken en interviews met beginnende leensters kwam naar voren dat dit gepaard gaat met vele verwachtingen over wat het microkrediet hen in de toekomst zal brengen, te beginnen met de veranderingen waarvan beginnende leensters verwachten dat ze op economisch en materieel gebied zullen optreden.

Eén van de informanten die me duidelijk vertelde over haar toekomstverwachtingen met het oog op haar microkrediet is wederom Catalina. Ze vertelde me dat ze, aangezien dit pas haar eerste lening is, slechts een klein bedrag kan lenen, maar dat ze elke volgende *ciclo* een hoger bedrag zal kunnen lenen⁶¹. Ze verwacht dat ze hiermee meer zal kunnen investeren, en dat als gevolg hiervan de effecten van de lening in de toekomst groter zullen zijn. Ze hoopt dan haar bedrijfje uit te breiden door meer dieren te kopen: meer kippen, een varken, en wellicht een kalfje. Met meer dieren hoopt ze uiteindelijk een hogere opbrengst te zullen hebben en meer kapitaal te zullen verkrijgen, groeiend per *ciclo*. Ook Magdalena spreekt haar verwachtingen over wat het microkrediet haar in de toekomst gaat brengen naar me uit⁶². Ze

⁶⁰ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Ana Maria op 19-03-2013 in Santa Cruz del Quiché.

⁶¹ Deze data zijn gebaseerd op interviews met Catalina op 01-04-2013 en op 12-04-2013 in Chichicastenango.

⁶² Deze data zijn gebaseerd op een interview met Magdalena op 02-04-2013 in de regio Quiché.

vertelt dat haar lening fungeert voor het kopen van de materialen voor haar handwerkbedrijfje, maar aangezien ze als beginnende leenster slechts lage bedragen kan lenen gaat dit slechts beetje bij beetje. Net als Catalina, vertelt ook zij me dat de verstrekte lening jaarlijks hoger wordt, en dat ze verwacht dan meer of grotere investeringen te kunnen doen. Hiermee verwacht ze dat haar kapitaal na een tijdje zal groeien, ze meer materialen zal kunnen kopen, ze meer zal kunnen produceren, en als gevolg hiervan meer zal kunnen verkopen.

Tevens verwachten beginnende leensters nieuwe vaardigheden te zullen leren en meer kennis te zullen krijgen over geldzaken. Zo vertelde informante Ernesta Perez dat ze verwacht in de toekomst nieuwe naaistijlen te zullen leren, en zo nieuwe soorten *trajes* zal kunnen maken⁶³. Ook informante Diana Dolores denkt in de toekomst veel te zullen leren. Ze verwacht dat ze in de toekomst meer verbetering zal kunnen brengen in haar bedrijfje, en naarmate hun financiële toestand beter zal worden ze onder andere ook zal leren sparen⁶⁴.

Uit de toekomstverwachtingen van beginnende leensters is af te leiden dat ze allen door willen gaan met hun microkrediet bij Fondesol, zodat hen in de komende jaren grotere leningen zullen worden verstrekt. Met behulp hiervan verwachten de vrouwen dat ze meer zullen kunnen investeren in hun bedrijfje, dat ze hiermee meer winst zullen gaan maken, en op deze manier in de toekomst meer kapitaal zullen hebben om te kunnen investeren in hun gezin en henzelf.

§4.6 Concluderend: een start met positieve toekomstverwachtingen

Zoals dit hoofdstuk –waarin de focus ligt op beginnende leensters– heeft laten zien, is gedurende het veldonderzoek gebleken dat beginnende leensters hun microkrediet ervaren als een positieve start. Er is sprake van veranderingen, maar ook van veel verwachtingen van wat het microkrediet hen in de toekomst zal brengen.

De veranderingen die er in de beginfase van het hebben van het microkrediet zijn opgetreden zijn veelal vanzelfsprekende gevolgen van het hebben van de lening: het hebben van geld om te investeren in een nieuw of bestaand eigen bedrijfje, het geld dat dit hen opbrengt, dat vrouwen leren van de maandelijkse betalingen en hoe met geld om te gaan, en toegenomen mobiliteit zijn doordat ze naar reünies gaan en hun koopwaar aanbieden op de lokale markten. Beginnende leensters spreken enthousiast over de economische veranderingen

⁶³ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Ernesta Perez op 19-03-2013 in Santa Cruz del Quiché.

⁶⁴ Deze data zijn gebaseerd op een interview met Diana Dolores op 16-04-2013 in San Antonio Ilotenango.

die er in hun levens zijn opgetreden sinds het hebben van het microkrediet. De veranderingen op overige gebieden kwamen daarentegen veelal pas later naar voren, uit de expressies van vrouwen maar niet zozeer vanuit hun ervaringen van deze veranderingen. Ik observeerde deze veranderingen echter wel, maar merkte hierbij op dat deze niet normatief leken te worden ervaren, maar eerder als normaal leken te worden beschouwd. Tot slot spelen toekomstverwachtingen een grote rol in de ervaringen die beginnende leensters hebben met hun microkrediet.

In het volgende empirische hoofdstuk worden de bevindingen weergegeven die door Van de Ven zijn gedaan gedurende haar veldonderzoek naar ervaren leensters.

| Hoofdstuk 5

Microkrediet en ervaringen van ervaren leensters: empirisch hoofdstuk

– Hanne van de Ven

In dit empirische hoofdstuk staan ervaren microkredietleensters centraal. Mijn hoofdinformanten zullen aan de hand van een korte beschrijving in paragraaf 1 worden voorgesteld, ter verheldering van de rest van het hoofdstuk. Hierbij worden ook de redenen voor het nemen van een microkrediet bij Fondesol kort besproken. In paragraaf 2 worden alle veranderingen omtrent microkrediet beschreven. Zoals uit de inleiding van onze scriptie al is gebleken, worden hierbij de ervaringen van de informanten zoveel mogelijk gescheiden gehouden van mijn eigen observaties. Ook zullen in deze paragraaf enkele theorieën uit hoofdstuk 2 worden besproken. Op deze manier worden veranderingen op het gebied van besluitvorming, onderhandelingskracht, participatie, schuldervaring, kennis, financiële zekerheid, het verschil tussen het eerste en latere jaren, mobiliteit en rolverdeling belicht. Tot slot herhaald paragraaf 3 kort de belangrijkste punten uit de empirie.

§5.1 Redenen voor een microkrediet en een introductie van de hoofdinformanten

Al mijn informanten hebben dankzij Fondesol al meerdere jaren toegang gekregen tot een financieel middel, namelijk een microkrediet. De genoemde redenen van beginnende leensters om een microkrediet te nemen, welke besproken zijn in het vorige hoofdstuk, verschillen niet van de redenen van ervaren leensters en zullen hier daarom niet uitvoerig behandeld worden. De redenen die mijn informanten gaven waren allen van economische aard doordat mijn informanten de intentie hebben om verandering in de financiële situatie van henzelf en hun familie te brengen. Om dit hoofdstuk overzichtelijk te houden, zal er nu een korte introductie volgen over mijn tien hoofdinformanten.

Lydía leent al drie jaar bij Fondesol, en gebruikt haar lening om haar reeds bestaande bedrijfje in *costuras*⁶⁵ uit te breiden. Ook heeft zij van haar lening tien kuikens gekocht, die zij grootbrengt en vervolgens verkoopt op de lokale markt. Doña Teresa maakt al vijf jaar gebruik van microkredieten. Van haar geleende geld koopt zij onder andere draden en

⁶⁵ Letterlijke vertaling: naaiwerk. Lydía gebruikte het begrip *costura*, om haar naaibedrijfje te duiden. Het begrip *traje típica*, waarmee de traditionele kledij van de inheemse bevolking over het algemeen wordt bedoeld wordt samen met begrippen zoals *huipiles* en *blusas* –beiden specifieke kledingstukken van deze traditionele kledij– ook gebruikt om de bedrijvigheid van kleding naaien of weven te duiden.

versieringen waarmee zij *huipiles*⁶⁶ maakt en vervolgens op de markt weer verkoopt. Vanwege de hoge kosten van de draden en de tijdsduur om een *huipil* te maken, heeft Doña Teresa door de jaren heen meerdere microkredieten afgesloten. Tegenwoordig leent ze al vijf jaar bij de MFI Compartamos, vier jaar bij Fondesol waar ze dit jaar de groepsleidster is, en één jaar bij de MFI Finca. Hierdoor kan zij meer geld investeren in haar bedrijfje, en heeft zij tevens de mogelijkheid gekregen tientallen kippen, een koe en een stukje grond te kopen waarop zij mais verbouwd. Ook Doña Fernanda heeft bij verschillende MFI's een microkrediet. Ze leent al vijf jaar bij de MFI Care, vier jaar bij Fondesol en twee jaar bij Banrural. En ook zij is dit jaar de groepsleidster bij Fondesol. Ze maakt van haar geleende geld *traje típica*, oftewel traditionele kleding. Manuela is de moeder van Doña Fernanda en heeft al twee jaar een microkrediet waarmee ze net als haar dochter een weverijtje heeft opgestart. Doña Juana leent pas twee jaar bij Fondesol, en maakt van haar geleende geld ook *traje típica*. Manuela leent al acht jaar bij Fondesol en verkoopt groenten in haar winkeltje. Doña Elizabeth heeft al drie jaar een lening bij Fondesol en heeft hiermee haar eigen winkeltje opgezet, waarin ze naast dagelijkse producten ook haar eigen verbouwde groenten verkoopt. Tania is de moeder van ons gastgezin. Ook zij is een hoofdinformant, omdat ze mij veel heeft laten zien er verteld over de rolverdeling in haar gezin. Maria Josefina heeft al vijf jaar een krediet bij Fondesol en heeft hiermee een kippenfokkerij opgezet. Doña Ximena heeft al zeven jaar een krediet bij Fondesol waarmee ze een winkel heeft opgezet in kleding en benzine.

Al mijn informanten, waaronder de tien zojuist besproken hoofdinformanten, hebben enthousiast verteld over de vele veranderingen die een microkrediet in hun leven heeft veroorzaakt. Net zoals in hoofdstuk 4 worden allereerst de directe economische veranderingen belicht die het hebben van een microkrediet bij mijn informanten teweeg heeft gebracht.

§5.2 Directe economische veranderingen bij ervaren leensters

In tegenstelling tot de informanten van Vorstenbosch, geven mijn informanten aan al erg veel veranderingen te ervaren sinds het hebben van een microkrediet bij Fondesol. Doña Fernanda zei: *Er is héél veel veranderd! Ik kan nu meer doen dan voorheen. Voor onze familie is het [microkrediet] een grote hulp, want we zijn nu minder arm*⁶⁷. Al mijn informanten gaven herhaaldelijk grote directe veranderingen aan die hun microkrediet teweeg heeft gebracht.

⁶⁶ Letterlijke betekenis: *The most distinctive piece of traditional clothing found in Guatemala is the female blouse known as a huipil a large shirt made of two rectangular pieces of heavy cloth which are sewn together with no tailoring or shape other than a simple hole for the head (and often a slit along the centerline for breastfeeding) (Greenspan 2011:Chapter 2).*

⁶⁷ Citaat verkregen uit een interview met Doña Fernanda, in het dorpje San Antonio Ilotenango op 16-04-2013.

Deze directe veranderingen zijn de toegang hebben tot microkrediet, het bedenken en opzetten van een eigen bedrijfje, het verdienen van een eigen inkomen, en daarmee het herinvesteren in het bedrijfje en het kopen van nieuwe materie. Doña Elizabeth geeft aan dankzij haar microkrediet nu meer eten te kunnen kopen dan voorheen en bovendien het eten kan kopen waar ze zin in heeft⁶⁸. Doña Teresa zegt bovendien dankzij het microkrediet haar zoontje naar school te kunnen sturen⁶⁹, net zoals alle andere informanten met jonge kinderen.

§5.3 Participatie, mobiliteit, kennis, rolverdeling, schuldervaring en financiële zekerheid

Ik voel me meer onafhankelijk, want ik ben nu zelf meer met geld bezig⁷⁰.

– Doña Juana

De bovengenoemde directe veranderingen waarmee mijn informanten hun leefomstandigheden hebben verbeterd, zijn allen van economische aard. Mijn eigen observaties lieten echter ook directe en indirecte veranderingen zien die mijn informanten in eerste instantie niet zelf hebben genoemd. Mijn observaties omtrent deze veranderingen heb ik gecontroleerd door ze voor te dragen aan mijn informanten, welke mijn observaties meestal bevestigden. Dit zijn veranderingen op het gebied van besluitvorming, onderhandelingskracht, participatie, schuldervaring, kennis, financiële zekerheid, het verschil tussen het eerste en latere jaren, mobiliteit en rolverdeling. Hieronder zullen deze veranderingen worden beschreven. Te beginnen bij mijn observaties omtrent de onderwerpen besluitvorming, onderhandelingskracht en participatie, welke ik aan de hand van de volgende situatieschets over een groepsreünie in Chojolomquiej naar voren wil laten komen.

5.3.1 Besluitvorming, onderhandelingskracht en participatie

Om 14.00 komt Fondesol-medewerker Leonardo op zijn motor aan in het dorpje Chojolomquiej, waar een groep van zestien vrouwen –zowel beginnende als gevorderde leensters- op hem staan te wachten. Deze vrouwen vormen samen een leengroep, waarbij ieder een actieve rol speelt. Zij participeren als groep door één voor één hun schuldaflissingen te doen, en financieel voor elkaar garant ze staan. Volgens Leonardo beslist de groepsleidster waar de maandelijkse reünie

⁶⁸ Informatie verkregen uit een interview met Diana Dolores, in Sacapulas op 12-03-2013.

⁶⁹ Informatie verkregen uit een interview met Doña Elizabeth, vlakbij Chichicastenango op 12-03-2013.

⁷⁰ Citaat verkregen uit een interview Doña Juana, in Santa Cruz del Quiché op 19-03-2013.

plaatsvind (dit gebeurt meestal bij de groepsleidster thuis) en beslist zij tevens in overleg met de andere groepsleden wat er aan het eind van het jaar wordt gedaan met de multa-pot⁷¹. Dit is een potje waar groepsleden Q5,- of Q10,- in moeten doen wanneer zij te laat zijn of helemaal niet komen opdagen bij een reünie. Het innen van deze schulden is tevens een taak van de groepsleidster. Leonardo legt uit dat veel vrouwen van het geld uit de multa-pot aan het eind van hun ciclo⁷² een feestje bouwen of met z'n allen uit eten gaan. De groepsleden kunnen er echter ook voor kiezen om het geld op te delen, zodat iedereen een deel mee naar huis kan nemen. Leonardo benadrukt dat de vrouwen dat helemaal zelf kunnen kiezen. Niemand is vandaag te laat gekomen of niet op komen dagen, dus de multa-pot blijft ongeroerd⁷³.

Deze situatieschets laat zien dat de vrouwen actief participeren in een leengroep. Het financieel garant staan voor elkaar neemt volgens Doña Fernanda bovendien verantwoordelijkheid met zich mee⁷⁴. Ook laat de situatieschets zien dat de groepsleidster belangrijke taken tot zich moet nemen, en hierover moet onderhandelen met haar mede groepsleden. Doña Teresa is de groepsleidster van een leengroep van veertien vrouwen en bevestigt dat zij samen met de andere groepsleden overlegt wat ze met het geld uit de multa-pot gaan doen. In het geval van haar vorige leengroepen wordt het geld meestal eerlijk verdeeld over het aantal groepsleden of wordt er een kleinschalig feestje van gebouwd⁷⁵. Hoe vrouwen deze maandelijkse schuldbetalingen en het hebben van schuld ervaren wordt in de volgende paragraaf uitgelegd.

5.3.2 Vaste last, schuld of spaarmogelijkheid?

Wanneer ik zie dat ik elke keer [maand] mijn schuldbetaling haal, geeft mij dat meer zelfvertrouwen⁷⁶.

–Manuela

⁷¹ De letterlijke vertaling van *multa* is 'geldboete'.

⁷² De letterlijke vertaling van *ciclo* is 'cyclus'. Deze term gebruikt Fondesol om de periode van één jaar aan te duiden waarin een groep een krediet heeft gekregen en heeft afbetaald. Na een *ciclo* begint normaliter een nieuwe *ciclo*, met eventueel nieuwe groepsleden en eventueel ook hogere kredieten.

⁷³ Situatieschets verkregen door participerende observatie bij een groepsreünie in Chojolomquiej op 07-03-2013.

⁷⁴ Informatie verkregen uit een interview met Doña Fernanda, in San Antonio Ilotenango op 12-03-2013.

⁷⁵ Informatie verkregen uit een interview met Doña Teresa, vlakbij Chichicastenango op 16/04/2013.

⁷⁶ Citaat verkregen uit een interview met Manuela, in Patzite op 08-03-2013.

Al mijn informanten hebben aangegeven de maandelijkse schuldafbetalingen aan Fondesol niet als lastig te ervaren. Zij voelen geen stress voor het wel of niet kunnen betalen van de maandelijkse schuld, omdat hun bedrijfjes goed lopen, de maandelijkse schuld relatief weinig bedraagt en bovendien omdat deze ervaren leensters door de jaren heen gewent zijn geraakt aan de schuldafbetalingen. Wel geven Lydía⁷⁷ en Tania⁷⁸ aan dat de verkoop van hun producten (en daarmee dus ook hun inkomen) per maand flink kan verschillen. Dit ervaren zij als vervelend, maar vormt geen probleem, omdat hun mannen financieel bijspringen wanneer het hen niet lukt om de maandelijkse schuld af te betalen. Zoals het bovenstaande citaat laat zien, ervaart Manuela meer zelfvertrouwen wanneer zij een schuldbetaling haalt. Ook Manuela⁷⁹ geeft aan zich erg gelukkig te voelen met haar lening, omdat ze daardoor zelf geld kan sparen en uitgeven.

Een interessant gegeven is dat de schuldafbetalingen aan Fondesol door mijn informanten niet als schuld wordt gezien, maar juist als een manier van sparen. Zo legde Lydía uit dat ze voorheen niet kon sparen. Ieder keer wanneer er iets gekocht moest worden, werd dat namelijk gedaan van haar gespaarde geld, waardoor het haar niet lukte om geld op te sparen⁸⁰. Tegenwoordig kan Lydía met haar microkrediet van Fondesol direct kopen waarvoor ze in eerste instantie wilde sparen, en ‘spaart’ ze achteraf alsnog om het geleende bedrag terug te betalen. Dat sparen voor een schuldafflossing gaat haar gemakkelijk af, omdat hetgene wat ze heeft gekocht, namelijk de producten voor haar bedrijfje, haar van een inkomen voorziet. Ook Doña Teresa⁸¹, Doña Fernanda⁸² en Doña Juana⁸³ gaven aan hun lening als een vorm van sparen te zien en niet als een vaste last of schuld. Zij geven aan geleerd te hebben om te sparen voor hun maandelijkse schuldafbetaling. Alleen Manuela ervaart haar microkrediet niet als een spaarvorm, maar juist als een *gasto*, oftewel een vaste last⁸⁴. Zij heeft sinds twee jaar een microkrediet bij Fondesol, en valt daarom net onder de onderzoekspopulatie ‘ervaren’ leensters.

Het feit dat al mijn informanten de maandelijkse schuldafbetalingen niet als lastig ervaren, heeft grotendeels te maken met het feit dat zij hieraan gewent zijn en dat zij meer vaardigheden hebben geleerd met betrekking tot geldzaken en hun bedrijfje. Ook het feit dat zij meer financiële zekerheid kunnen creëren zorgt er voor dat de schuldafbetalingen niet als

⁷⁷ Informatie verkregen uit een interview met Lydía, vlakbij Chichicastenango op 01-04-2013.

⁷⁸ Informatie verkregen uit een informeel gesprek met Tania, in Santa Cruz del Quiché op 04-04-2013.

⁷⁹ Informatie verkregen uit een interview met Manuela, in San Antonio Ilotenango op 12-03-2013.

⁸⁰ Informatie verkregen uit een interview met Lydía, vlak voor het stadje Chichicastenango op 01-04-2013.

⁸¹ Informatie verkregen uit een interview met Doña Teresa, vlakbij Chichicastenango op 16/04/2013.

⁸² Informatie verkregen uit een interview met Doña Fernanda, in San Antonio Ilotenango op 12-03-2013.

⁸³ Citaat verkregen uit een interview met Doña Juana in Santa Cruz del Quiché op 19/03/2013.

⁸⁴ Informatie verkregen uit een interview met Manuela, in het dorpje San Antonio Ilotenango op 12-03-2013.

lastig worden ervaren. Deze onderwerpen zullen in de volgende paragrafen worden besproken.

5.3.3 Kennis

Volgens Hulme and Mosley (1996 in Wetterstrand 2007:13) kan het risico dat schulden niet afbetaald kunnen worden toenemen, wanneer leensters niet goed weten hoe ze met hun schuld om moeten gaan. Kennis over geldzaken, zoals de impact van schuld, zijn dus erg van belang. Volgens Juan Par Guitz moeten microkrediet-leensters eerst goed nadenken en kennis opdoen over wat ze willen en kunnen opzetten van hun geleende geld. Hij zegt:

Ze [vrouwelijke leensters] moeten bijvoorbeeld succes én faal-verhalen bekijken, zodat ze [vrouwelijke leensters] iets hebben om zich op te baseren, en niet zelf de fout in gaan. Educatie is daarbij het medicijn.. tegen vrijwel alle problemen in Guatemala! Ook de Spaanse taal kan voor deze vrouwen een brug zijn bij educatie⁸⁵.

–Juan Par Guitz

Elias Beteta, directeur van Fondesol, zegt dat andere vestigingen van Fondesol cursussen aan cliënten aanbieden om hen meer kennis over o.a. investeringsmogelijkheden, geldzaken en schulden te geven. Ook zou er bij andere vestigingen de mogelijkheid zijn Spaans te leren, omdat dit de interactie met de vaak inheems-sprekende cliënten bevordert. Ondanks zijn plannen om deze cursussen in te voeren, geeft Elias Beteta aan momenteel geen van dit soort cursussen te bieden. Echter is het belang van educatie vanuit MFI's tijdens veel informele praatjes met niet-leners naar voren gekomen⁸⁶.

Mijn informanten zeggen daarentegen zelf geen problemen te ervaren met hun bedrijfje of de maandelijkse schuldafbetalingen door een gebrek aan ecudatie of kennis. Maar als ze de kennis over geldzaken niet van Fondesol hebben geleerd, hoe komen ze dan aan hun kennis?

⁸⁵ Citaat verkregen uit een interview met Juan Par Guitz, in Santa Cruz del Quiché op 05-03-2013.

⁸⁶ Informatie verkregen uit een interview met Juan Par Guitz in Santa Cruz del Quiché op 05-03-2013, een interview met econoom Juan in Quetzaltenango op 22-02-2013, en een interview met Herbert Noel de León Urizar, een medewerker van de afdeling handel (*comercialización*) bij het ministerie van economie, op 09-04-2013.

Doña Teresa gaf aan dat ze zichzelf heeft leren weven. Met een grote glimlach op haar gezicht zegt ze herhaaldelijk: *yo me enseña, yo aprendia de mi, dependiamiento de mi*⁸⁷. Niemand uit haar familie kon haar leren weven, en daarom heeft ze van de lening bij Fondesol allereerst een vrouw betaald die haar een weef-les kon geven, en heeft ze vervolgens weefpatronen gekocht om het weven te oefenen. Zo heeft ze zichzelf een nieuwe vaardigheid geleerd, omdat ze een eigen bedrijfje wilde beginnen. Veel vrouwen geven ook aan hun kennis geleerd te hebben van hun moeder, zoals het slachten van een kip. Zo geeft Doña Francisca aan geleerd te hebben hoe ze haar bedrijfje moet onderhouden en hoe ze iedere week naar haar maandelijkse betaling toe kan werken door uit te rekenen hoeveel geld ze kan besteden of nog moet sparen⁸⁸. Enkele informanten geven ook aan dat ze hebben geleerd hoe ze moeten sparen, zoals in de vorige paragraaf naar voren is gekomen. Wat mij opviel was dat de meeste informanten aangaven hun opgedane kennis ook te willen overbrengen op hun kinderen. Doña Teresa zei: *Ik vind het heel belangrijk om mijn kinderen te leren weven, omdat ik het mijzelf heb moeten leren, en dat heel moeilijk was*⁸⁹.

Doña Fernanda en Doña Teresa hebben, zoals beschreven in de introductie van dit hoofdstuk, beiden meerdere microkredieten afgesloten. Dit ervaren Doña Fernanda en Doña Teresa beiden als gemakkelijk, omdat zij in eerdere leenjaren al de nodige kennis over het omgaan met een lening hebben opgedaan⁹⁰. Het hebben van meerdere kredieten bij verschillende MFI's lijken ervaren leensters echter als normaal te zien. Volgens Doña Teresa hebben namelijk bijna alle ervaren leensters uit haar leengroep bij meerdere MFI's een krediet⁹¹. Niet alleen het hebben van meerdere microkredieten lijken mijn informanten normaal te vinden. Over lijken mijn informanten de kennis die zij door de jaren heen opdoen, als normaal te ervaren. Zij lijken het logisch te vinden dat ze in de afgelopen jaren meer hebben geleerd over het opzetten van een bedrijfje, en de omgang met Fondesol.

5.3.4 Financiële zekerheid creëren

Een ander interessant en opvallende verandering is het creëren van meer financiële zekerheid door enkele van mijn informanten. Volgens Elias Beteta creëert Fondesol financiële zekerheid doordat mannen hun vrouw financieel moeten helpen met het betalen van een lening indien

⁸⁷ Informatie verkregen uit een interview met Doña Teresa, in Chichicastenango op 02-04-2013. Het citaat bevat drie verschillende manieren om aan te geven dat ze 'het' (weven) zichzelf heeft geleerd. Dit citaat kan verschillen van correct Spaans, vanwege het feit dat Doña Teresa normaliter de taal K'iche' spreekt.

⁸⁸ Informatie verkregen uit het interview met Doña Fernanda, in San Antonio Ilotenango op 12-03-2013.

⁸⁹ Informatie verkregen uit het interview met Doña Teresa, vlakbij het stadje Chichicastenango op 02-04-2013.

⁹⁰ Informatie verkregen uit het interview met Doña Teresa, vlakbij het stadje Chichicastenango op 02-04-2013.

⁹¹ Informatie verkregen uit het interview met Doña Teresa, vlakbij het stadje Chichicastenango op 16-04-2013, en uit het interview met Doña Fernanda, in San Antonio Ilotenango, op 12-03-2013.

het hun vrouwen niet lukt de maandelijkse lening te betalen⁹². Naast deze financiële zekerheid hebben enkele informanten ook zelf financiële zekerheid gecreëerd, door naast hun bestaande bedrijfje meerdere bronnen van inkomsten te zoeken. Deze bijkomende bron van inkomsten kan hulp bieden bij de schuldafbetaling, voor in het geval het maandelijkse inkomen van het bedrijfje tegenvalt. Waar beginnende leensters in mijn ogen onvoldoende kapitaal beschikken om deze zekerheden aan te schaffen, kunnen ervaren leensters dit wel.

Een goed voorbeeld van een financiële zekerheid is de situatie van Doña Teresa. Haar dertig kippen, koe, varken en een klein stukje grond waarop mais wordt verbouwd, dienen als een zekerheid indien het inkomen van de verkoop van haar *wipiles* tegenvalt⁹³. Wanneer het niet lukt om een *wipil* te verkopen, verkoopt Doña Teresa gewoon twee kippen op de markt voor Q125,- per kip. Op de markt is er altijd vraag naar kippen, en zo kan Doña Teresa alsnog haar maandelijkse schuld betalen⁹⁴. Ook Lydía heeft naast haar weverij een tiental kippen gekocht die dienen als financiële zekerheid⁹⁵. Deze zelf ontwikkelde financiële zekerheid gaven zowel Doña Teresa en Lydía een zelfverzekerd gevoel, omdat zij zichzelf kunnen redden wanneer hun bedrijfjes even minder goed lopen.

5.3.5 Verschil tussen het eerste jaar en latere jaren

Later helpt de lening je pas... beetje bij beetje... want dan kun je meer geld lenen en ben je gewend aan de schuld⁹⁶.

–Doña Fernanda

Gedurende het veldwerk vroeg ik mij af hoe mijn informanten hun eerste leenjaar hebben ervaren. Deze vraag heeft voor nieuwe interessante data gezorgd, welke in tegenstrijd zijn met de observaties van Vorstenbosch. Beginnende leensters zeggen namelijk vaak dat zij hun eerste leenjaar niet als moeilijk of probleemvol ervaren. Mijn informanten daarentegen, die allen tussen de twee en acht jaar een microkrediet hebben bij Fondesol, zeggen dat zij hun eerste leenjaar **wel** als lastig ervoeren. Dat ervaren leensters hun eerste leenjaar bij Fondesol als lastig hebben ervaren lijkt vooral te komen door een gebrek aan kennis en ervaring. Deze kennis en ervaring zijn door de jaren heen gegroeit, waardoor het lenen tegenwoordig veel

⁹² Informatie verkregen uit het interview met Elias Beteta, bij Fondesol op 07-03-2013.

⁹³ Informatie verkregen uit het interview met Doña Teresa in Chichicastenango op 02-04-2013.

⁹⁴ Informatie verkregen uit het interview met Doña Teresa in Chichicastenango op 02-04-2013.

⁹⁵ Informatie verkregen uit het interview met Lydía vlakbij Chichicastenango op 01-04-2013.

⁹⁶ Citaat verkregen uit een interview met Doña Fernanda, in San Antonio Ilotenango op 16/04/2013.

gemakkelijker gaat. De situatie in het eerste leenjaar van Doña Fernanda biedt een goed voorbeeld. ‘Ervaart u verschil tussen uw eerste leenjaar en de jaren daarna?’, vroeg ik.

Daar is zeker verschil tussen! Ik voelde me bang het eerste jaar. Ik had op dat moment veel verdriet wegens het overlijden van mijn vader en wist niet wat ik moest doen. Mijn vader was er niet meer. Ik maakte me veel zorgen over de schulden. Nu ben ik er aan gewend, en kan ik bij drie MFI's geld lenen. (...) Het eerste jaar was voor mij het moeilijkst. Later helpt de lening je pas... beetje bij beetje... want dan kun je meer geld lenen en ben je gewend aan de schuld⁹⁷.

–Doña Fernanda

Dit citaat van Doña Fernanda laat zien dat zij gewend is geraakt aan de schuldbetalingen aan Fondesol, en zich daarom geen zorgen meer hoeft te maken. Ook Doña Teresa ervoer haar eerste leenjaar als lastig, omdat ze toen nog niet zoveel geld kon lenen⁹⁸. Hierdoor, kon ze minder in haar bedrijfje investeren dan dat ze tegenwoordig kan. Ook had Doña Teresa in haar eerste leenjaar minder kennis over geldzaken dan nu, waardoor ze haar eerste leenjaar ook echt als moeilijkst heeft ervaren.

Het eerste jaar kun je nog niet zoveel lenen, en dus kun je ook minder investeren in je bedrijfje en krijg je daardoor minder winst. Dat is soms lastig. Maar de bedragen (schuld) zijn laag, en daardoor is het ook makkelijk. Tegenwoordig weet ik beter hoeveel ik kan lenen, en hoe ik het geld kan uitgeven⁹⁹.

–Doña Teresa

Een derde reden waarom Doña Teresa haar eerste leenjaar als lastig ervoer, is omdat weven een tijdrovende bezigheid is. Doña Teresa legde mij uit dat het maken van één *huipil* haar ongeveer een maand werk kost¹⁰⁰. Hierdoor was het moeilijk voor haar om de maandelijkse schuldafbetalingen aan Fondesol op tijd te betalen. Elias Beteta bevestigt dat het eerste leenjaar voor vrouwen vaak als het lastigste jaar wordt gezien, omdat alles nieuw is en vrouwen daar nog aan moeten wennen¹⁰¹. De leenjaren hierna zullen volgens Elias Beteta gemakkelijker zijn, omdat vrouwen -indien alles goed gaat- dan ook meer geld mogen lenen.

⁹⁷ Citaat verkregen uit een interview met Doña Fernanda, in San Antonio Ilotenango op 16/04/2013.

⁹⁸ Informatie verkregen uit een interview met Doña Teresa in Chichicastenango op 02-04-2013.

⁹⁹ Informatie verkregen uit een interview met Doña Teresa in Chichicastenango op 02-04-2013.

¹⁰⁰ Informatie verkregen uit een interview met Doña Teresa in Chichicastenango op 02-04-2013.

¹⁰¹ Informatie verkregen uit het interview met Elias Beteta, bij Fondesol op 07-03-2013.

5.3.6 Mobiliteit

*Ik ga veel vaker buitenshuis dingen doen dan vrouwen die geen lening hebben, zij blijven eerder thuis*¹⁰².

–Doña Juana

Tijdens het veldwerk heb ik veel interesse getoond voor de dagelijkse activiteiten van mijn informanten. Het viel mij hierbij op dat vrouwen voor hun maandelijkse afbetaling aan Fondesol vaak naar de groepsleidster moesten reizen. Maar wanneer ik tijdens interviews of informele gesprekken naar hun mobiliteit vroeg voorafgaand en tijdens hun lening bij Fondesol, kreeg ik vooral korte antwoorden. Mijn informanten leken het normaal te vinden om tegenwoordig vaker hun huis te moeten verlaten dankzij hun eigen bedrijfje en de schuldbetalingen aan Fondesol.

Na doorgevraagd te hebben, gaven Doña Ximena, Doña Teresa, Doña Juana en Doña Fernanda aan meer mobiliteit te ervaren sinds het hebben van een microkrediet. Zo vertelt Doña Teresa dat zij haar *huipiles* verkoopt aan kennissen en buurtgenoten, en dat ze haar weefmaterialen en stoffen koopt op de markt, waardoor ze even het huis uit moet¹⁰³. Doña Fernanda legt uit helemaal naar de stad Xela (Quetzaltenango) af te reizen om haar weefdraden *por libre* te kopen¹⁰⁴. Dit betekent dat zij verschillende draden in relatief grote partijen op kan kopen, waardoor de prijs relatief laag ligt.

De mobiliteit van mijn informanten is sinds het hebben van een microkrediet dus flink gestegen, zoals Doña Juana in bovenstaand citaat verteld. Dit zou betekenen dat vrouwen steeds vaker uit het vrouwelijke *la casa* domein komen en vaker het *la calle* domein betreden, zoals besproken werd in hoofdstuk 3 door Clawson (1997:163-164) en Broer (2011:19-20). In de volgende paragraaf zullen de veranderingen omtrent de rolverdeling en genderrelaties binnen het gezin belicht worden.

5.3.7 Rolverdeling

Wanneer ik mijn informanten vroeg naar de rolverdeling binnen het gezin voorafgaand aan hun microkrediet, dan werd mij over het algemeen gezegd dat hun man gedurende de dag werkt, en mijn informant voor de kinderen en het huishouden zorgt¹⁰⁵. Wanneer ik vervolgens

¹⁰² Citaat verkregen uit een interview met Doña Juana in Santa Cruz del Quiché op 19/03/2013.

¹⁰³ Informatie verkregen uit een interview met Doña Teresa in Chichicastenango op 16/04/2013.

¹⁰⁴ Informatie verkregen uit een interview met Doña Fernanda in San Antonio Ilotenango op 16/04/2013.

¹⁰⁵ Deze aanname is gebaseerd op vele observaties in en rondom Santa Cruz del Quiché.

vroeg of deze rolpatronen zijn veranderd sinds het hebben van een microkrediet antwoorden mijn informanten vaak: *Nou.. vroeger had ik geen bedrijfje, maar nu wel!*¹⁰⁶. Maria Josefina heeft al vijf jaar een krediet bij Fondesol en bevestigde dit citaat: *De rolverdeling in huis is sinds de lening hetzelfde gebleven, maar ik heb er nu een bedrijfje bij*¹⁰⁷. Doña Ximena voegde hier aan toe: *Vroeger werkten vrouwen niet, zij mochten/ konden niet hun huis verlaten. Maar de man wel. Vroeger! Maar er kwam verandering, en nu zijn we gelijk. Nu hebben zowel de man als de vrouw rechten*¹⁰⁸. Deze uitgesproken ervaringen van vrouwen op het gebied van rolverdeling zijn te relateren op de aanname van Moser (1989:1801 in Osch 2011:18) over dat de *machismo* en *marianismo*-genderrollen in Latijns Amerika vandaag de dag mogelijk minder opgaan dan vroeger. Moser stelt namelijk dat veel vrouwen uit huishoudens met lage inkomens niet alleen *reproductive work* doen, zoals de opvoeding van de kinderen en het huishouden, maar ook *productive work* uitvoeren, zoals het hebben van een baantje. Dit zou volgens hem de bestaande genderrollen kunnen doen verschuiven. Mijn informanten voeren zowel *reproductive* als *productive work* uit, en geven aan dat zij door hun microkrediet er een extra taak bij hebben gekregen. Hun *productive work* heeft de bestaande genderrollen bij haar man en kinderen echter niet veranderd. Ook de aanname van Balkenhol (2007:35) dat microfinanciering negatieve processen zoals kinderarbeid in werking kan zetten, gaat in mijn ogen niet op bij mijn informanten, omdat de rolpatronen van kinderen en mannen niet veranderen binnen het gezin.

Mijn eigen observaties zouden de bestaande *machismo* en *marianismo* genderrollen kunnen bevestigen. Het valt mij namelijk op dat de meeste informanten een erg dienende rol hebben naar hun man en –indien van toepassing- hun zonen. Dit kwam met name tot uitdrukking tijdens het eten. Hieronder een kleine situatieschets waaruit ik de dienende rol van de vrouw wil benadrukken.

Tania loopt met haar kleinkind op haar rug door de keuken. De baby slaapt in de kleurrijke doek die op Mercedes's schouder geknoopt zit. Zo heeft ze haar handen vrij om in de grote pan met 'caldo del res'¹⁰⁹ te roeren. Twee dochters komen de keuken binnengelopen en helpen met het bereiden van de maaltijd. Niet veel later komt Mercedes man en kleinzoon van vijf naar binnen gelopen, welke direct plaatsnemen achter de tafel. Meteen wordt er een bord opgeschept welke Tania

¹⁰⁶ Dit is door veel vrouwen gezegd, waaronder Doña Juana tijdens een open interview in Santa Cruz del Quiché op 19/03/2013.

¹⁰⁷ Citaat verkregen uit een interview met Maria Josefina in San Antonio Ilotenango op 07/03/2013.

¹⁰⁸ Citaat verkregen uit een interview met Doña Ximena op 07/03/2013.

¹⁰⁹ *Caldo del Res* betekent letterlijk 'runderbouillonsoep'.

op tafel zet 'para servirle'¹¹⁰ zegt ze tegen haar man. Haar kleinzoon kijkt naar het bord van zijn opa, en roept: 'mamaaaa mi comidaa'¹¹¹! Half rennend gaat Tania terug naar haar keuken om vervolgens terug te komen met een kleine portie soep, en een vers geperst sapje voor haar kleinkind. Pas nadat haar man gegeten heeft en onopgeruimd de tafel verlaat, heeft Tania tijd om zelf te lunchen¹¹².

§5.4 Empirische conclusie bij ervaren leensters

Uit de veldwerkdata is onder andere gebleken dat mijn informanten erg tevreden zijn over de economische veranderingen die hun microkrediet in hun leven heeft bewerkstelligd. Mijn informanten lijken absoluut geen moeite of problemen van hun microkrediet te ervaren. Dit komt ten eerste doordat de meeste informanten ieder jaar meer geld kunnen lenen bij Fondesol, en daardoor ook meer geld kunnen investeren in hun bedrijfje, waardoor ze een hoger inkomen kunnen genereren. Ook bedragen de maandelijkse schuldafbetalingen volgens mijn informanten redelijk weinig. Bovendien hebben sommige ervaren leensters naast hun bestaande bedrijfje een nieuwe inkomstenbron gecreëerd. Deze nieuwe inkomstenbron zorgt voor meer financiële zekerheid en vergemakkelijkt daarmee het afbetalen van de lening. Mijn informanten lijken dus geen problemen te ervaren met het afbetalen van hun lening. Het gaat zelfs zo goed, dat enkele ervaren leensters zelfs bij meerdere MFI's een lening afsluiten!

Mijn informanten hebben echter niet altijd hun lening als bevorderlijk ervaren. Een interessant gegeven is dat mijn informanten hun eerste leenjaar bij Fondesol ervaren als het moeilijkste leenjaar. Deze aanname bevestigt dat mijn informanten door de jaren heen veel geleerd hebben, waardoor zij hun microkrediet tegenwoordig wel als bevorderlijk ervaren.

Nog een interessant gegeven is dat mijn informanten aangegeven hun schuldafbetaling als vorm van sparen te zien, en niet zoals bij beginnende leensters het geval is, als vaste last.

Ook hebben de data uit dit hoofdstuk veranderingen laten zien op het gebied van besluitvorming, onderhandelingskracht, participatie, mobiliteit en rolverdeling. Ik observeerde deze veranderingen, maar merkte hierbij op dat mijn informanten deze veranderingen vaak als normaal en als een logisch gevolg hebben ervaren.

In het volgende hoofdstuk wordt onder andere de empirische data van Vorstenbosch over beginnende leensters met mijn empirische data over ervaren leensters vergeleken.

¹¹⁰ *Para Servirle* betekent letterlijk 'om u te dienen'.

¹¹¹ *Mama mi comida* betekent letterlijk 'mama mijn eten'.

¹¹² Deze situatieschets komt voort uit meerdere participerende observaties tijdens de lunch bij Tania, in Santa Cruz del Quiché gedurende de periode februari tot april.

| Hoofdstuk 6

Discussie en conclusie

In de vorige twee hoofdstukken zijn de empirische data met betrekking tot onze onderzoeksgroepen besproken. In paragraaf 1 van dit hoofdstuk worden deze data met elkaar vergeleken en belichten wij daarbij de processen van verandering die beginnende en ervaren leensters doorlopen, en de normaliteit die bij enkele van deze processen naar voren kwam. Vervolgens wordt in paragraaf 2 van dit hoofdstuk de complexiteit van het begrip van empowerment belicht. Hierbij gebruiken wij het theoretische model van Chen om onze visie op het verschil tussen een proces van verandering en het proces van empowerment weer te geven. Deze visie introduceert het ‘startpunt’ van empowerment, welke naar onze mening een aanvulling is op Chen’s theoretische model van empowerment. Tevens wordt in paragraaf 2 ingegaan op de complexiteit van de benadering van empowerment. Hierbij wordt getoond dat er met betrekking tot het empowerment van onze informanten aan de hand van verschillende benaderingen drie mogelijke conclusies getrokken kunnen worden. Dit betreft een conclusie bekeken vanuit het theoretische model van empowerment van Chen, een conclusie vanuit de antropologie van ervaring, en een conclusie gebaseerd op hoe wij als antropologen in spé geleerd hebben om onderzoek te doen. Wij achten het van belang deze drie verschillende conclusies te belichten, om op basis daarvan in paragraaf 3 een eigen conclusie te formuleren.

§6.1 Vergelijking van de complementaire empirie

6.1.1 Economische redenen

Wanneer we de empirische data over beginnende en ervaren leensters met elkaar vergelijken, kunnen we hieruit zowel overeenkomsten als verschillen opmaken. De eerste overeenkomst tussen beginnende en ervaren leensters heeft betrekking op de reden voor het nemen van een microkrediet. Voor zowel beginnende als ervaren leensters bleken deze redenen van economische aard, omdat beide doelgroepen aangaven met hun microkrediet de financiële situatie van hun gezin te willen verbeteren. Een tweede overeenkomst tussen beginnende en ervaren leensters is dat vrouwen aangeven economische en materiële veranderingen te ervaren dankzij hun microkrediet. De toegang tot dit financiële middel is de initiator voor overige materiële veranderingen, zoals het opzetten en investeren in een bedrijfje en het genereren van een eigen inkomen. Binnen deze materiële veranderingen doet zich echter een verschil voor tussen beginnende en ervaren leensters. Beginnende leensters kunnen, in verhouding tot

ervaren leensters, minder lenen. Hierdoor kunnen beginnende leensters ten opzichte van ervaren leensters minder uitgeven, en zijn daarom de veranderingen ten gevolge van hun microkrediet ook kleiner. Beginnende leensters hebben echter sterke materiële verwachtingen van de toekomst, omdat zij dan eventueel hogere bedragen kunnen lenen. Ervaren leensters ervaren daarentegen al grotere materiële veranderingen ten gevolge van hun microkrediet.

6.1.2 Niet-economische redenen en normaliteit

Naast de hiervoor beschreven overeenkomst dat zowel beginnende als ervaren leensters spreken van economische en materiële veranderingen ten opzichte van de situatie voorafgaand aan het hebben van een microkrediet, hebben wij als onderzoekers zelf ook niet-economische veranderingen geobserveerd. Deze niet-economische veranderingen kwamen met name naar voren op het gebied van mobiliteit, de rolverdelingen in het gezin en de afhankelijkheidssituatie van onze informanten van Fondesol. Wanneer wij deze observaties voorlegden aan onze informanten, kwam uit hun reactie sterk naar voren dat zij deze veranderingen als normaal leken te ervaren. Deze geobserveerde veranderingen en de ervaren normaliteit van vrouwen zullen hier worden beschreven.

Allereerst bleek uit de interactie met zowel beginnende als ervaren leensters dat zij vaker buitenshuis komen sinds zij hun microkrediet hebben. Aan de hand van onze observaties lijken beide onderzoeksgroepen deze verandering in mobiliteit echter als normaal te ervaren, omdat dat in hun ogen een logisch gevolg van hun microkrediet is.

Ten tweede lijkt de rolverdeling binnen het gezin ongewijzigd te zijn na het aangaan van een microkrediet. Onze informanten, echter, hebben er een extra taak bij gekregen vanwege hun bedrijfje. Deze verandering heeft verder geen effect op de rolverdeling binnen de rest van het gezin. Zowel beginnende als ervaren leensters lijken deze situatie goed te vinden zoals het is, en zien hun taken als gelijk aan die van hun partner. Het feit dat de vrouw, naast de oorspronkelijke rolverdeling, dus nog een extra taak op zich neemt wordt eveneens als normaal ervaren.

Een derde punt dat wel uit onze observaties, maar niet uit de expressies van de ervaringen van vrouwen naar voren is gekomen, is hun afhankelijkheid van de MFI Fondesol. Naast deze afhankelijkheid lijkt Fondesol de heersende genderverhoudingen in stand te houden, doordat echtgenoten verplicht medeondertekenaar zijn voor de lening van hun vrouw. Ook deze veranderingen lijken beginnende en ervaren leensters als logisch te ervaren, zoals is behandeld in hoofdstuk 4. Normaliteit is echter een complex fenomeen; vervolgonderzoek naar de betekenis en het belang van normaliteit moedigen wij daarom sterk aan.

6.1.3 Processen van verandering

De hiervoor besproken economische en niet-economische veranderingen vergelijken de huidige situatie van onze informanten met de situatie voorafgaand aan hun microkrediet. Echter blijkt uit de ervaringen van de informanten en onze eigen observaties dat er tevens verschillen zijn op te merken tussen het eerste jaar dat vrouwen een microkrediet hebben en de jaren die hierop volgen. Deze verschillen signaleren wij op het gebied van economische veranderingen, verwachtingen, veranderingen in kennis, ervaringen met het eerste leenjaar, en de ervaringen die beginnende en ervaren leensters hebben met de maandelijkse afbetalingen van het microkrediet.

Zoals eerder in deze paragraaf (zie 6.1.1) naar voren kwam, ervaren beginnende leensters op economisch gebied slechts relatief kleine veranderingen, terwijl de veranderingen die ervaren leensters op economisch gebied ervaren al groter zijn. Voor beginnende leensters gaat dit gepaard met hoge verwachtingen van wat het microkrediet hen in de toekomst zal brengen. Ervaren leensters spreken echter niet meer van verwachtingen, maar ervaren daadwerkelijke veranderingen. Ook met betrekking tot kennis blijkt er een verschil te zijn in de mate waarin beginnende en ervaren leensters veranderingen ervaren. Beginnende leensters ervaren voornamelijk veranderingen in de vaardigheden met betrekking tot hun geldzaken. Ervaren leensters ervaren al meer veranderingen op het gebied van kennis, en zeggen te hebben geleerd hoe ze een bedrijfje moeten starten en onderhouden. Een aantal van hen geeft tevens aan nieuwe vaardigheden te hebben geleerd met betrekking tot hun bedrijfje en te hebben leren sparen. Een ander interessant verschil heeft betrekking op de ervaring met het eerste leenjaar. Beginnende leensters zeggen hun eerste leenjaar niet als moeilijk of probleemvol te ervaren, terwijl ervaren leensters zeggen dit jaar wel als lastig te hebben ervaren, en dat dit eerste leenjaar moeilijker was dan de jaren die hierop volgden. Bovendien kunnen ervaren leensters de leidster van een leengroep worden, terwijl dit niet snel het geval is bij beginnende leensters. Nog een verschil tussen de onderzoeksgroepen dat naar voren kwam, is dat ervaren leensters –in tegenstelling tot beginnende leensters– regelmatig een microkrediet hebben bij meerdere MFI's. Tot slot zeggen beide onderzoeksgroepen weinig moeite te hebben met hun maandelijkse schuldbetaling aan Fondesol, maar ze ervaren dit allebei wel op een andere manier. Beginnende leensters zeggen de maandelijkse afbetalingen van het microkrediet te beschouwen als een vaste last, terwijl ervaren leensters deze omschrijven als een spaarmogelijkheid.

De hierboven genoemde verschillen tussen het eerste leenjaar en de jaren die hierop volgen, geven allen een proces van verandering weer dat zich voor lijkt te doen gedurende het

hebben van een microkrediet. Aan de hand van een vergelijking van de onderzoekbevindingen bij beginnende leensters en bij ervaren leensters, komt dus naar voren dat er niet alleen veranderingen optreden als direct gevolg van het nemen van een microkrediet, maar dat er tevens veranderingen optreden gedurende het hebben van een lening.

Uit de hierboven genoemde overeenkomsten en verschillen tussen de twee onderzoeksgroepen kwamen twee punten sterk naar voren: de normaliteit waar wij op stuitte gedurende ons veldonderzoek en de processen van verandering die optreden als gevolg van en tijdens het hebben van een microkrediet. In de volgende paragraaf zullen deze punten bediscussieerd worden.

§6.2 Complexiteit van het begrip empowerment

Wat zeggen bovengenoemde punten over empowerment? Deze punten laten zien dat onze empirische data de complexiteit van zowel het begrip empowerment als de benadering van empowerment -zoals deze naar voren komen in de theorie- bevestigen. Deze complexiteiten zullen nu verder worden belicht.

Voorafgaand aan ons onderzoek hebben wij veel informatie vergaard over empowerment, aan de hand van een uitgebreide literatuurstudie. In hoofdstuk 2 van deze scriptie wordt empowerment gedefinieerd als een **proces van verandering**, waarbij individuen of groepen met weinig of geen macht, de macht en mogelijkheid winnen om de keuzes te maken die hun levens beïnvloeden (Kulkarni 2011:11). Ook Kabeer (2001) definieert empowerment als een proces van verandering dat wordt gedreven door keuze. Empowerment is echter een begrip dat in de werkelijkheid een stuk complexer is dan dat een definitie in eerste instantie doet vermoeden. Het is een complex begrip waar niet direct naar gevraagd kan worden, wat het lastig maakt om empowerment te toetsen. Om empowerment in ons onderzoek toch toetsbaar te maken, hebben we het theoretische model van Chen gebruikt, waarin de kenmerken van empowerment op vier niveaus worden onderverdeeld, zoals eerder in hoofdstuk 2 is besproken¹¹³. Puur afgaande op het theoretische model van Chen zou op basis van de onderzoeksdata geconcludeerd kunnen worden dat onze informanten zelfs op alle

¹¹³ In hoofdstuk 2 wordt, aan de hand van het theoretische model van Chen, onderscheid gemaakt tussen vier niveaus van empowerment, waarvan wij er drie belichten. Dit zijn empowerment op materieel, relationeel en cognitief niveau. Empowerment op materieel niveau omvat de toegang en de controle over een financieel middel, de veranderingen en gevolgen van hun inkomen, het bezit van vermogen, en het voorzien in basisbehoeften (Roxin en Fiege (2010:9). Empowerment op relationeel niveau betreft de veranderingen in relaties binnen een gezin en de bredere samenleving. Dit komt onder andere naar voren in de aan gender gerelateerde aspecten zoals besluitvorming, onderhandelingskracht, participatie, en mobiliteit (Roxin & Fiege 2010:9, Shekilango 2012:51). Tot empowerment op cognitief niveau behoren veranderingen in cognitieve vaardigheden, kennis en capaciteiten van een vrouw. Ook de veranderingen die dit met zich meebrengt in de manier waarop vrouwen zichzelf zien behoren tot empowerment op het cognitieve niveau, zoals haar zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde (Mahmud 2003:585, Shekilango 2012:51).

niveaus worden empowered. We zullen kort per niveau aangeven waarom er volgens Chen sprake is van empowerment. Allereerst worden beginnende en ervaren leensters op materieel niveau empowered, omdat ze –in tegenstelling tot de situatie voorafgaand aan hun microkrediet– nu toegang hebben tot een financieel middel en van hun geleende geld een bedrijfje opzetten. Met dit bedrijfje verdienen leensters een eigen inkomen, waarmee ze in de (basis)behoeften van zichzelf en in die van hun familie kunnen voorzien. Ten tweede zou op basis van de theorie gezegd kunnen worden dat onze informanten op relationeel niveau empowered worden, omdat zowel beginnende als ervaren leensters participeren in een groepslening en daarbij zelf keuzes kunnen maken met betrekking tot hun microkrediet en dat van hun leengroep. Ook is er ten opzichte van de situatie voorafgaand aan het microkrediet een stijging zichtbaar in de mate van mobiliteit bij onze informanten. Tot slot zouden deze vrouwen op basis van het theoretische model van Chen ook op cognitief niveau worden empowered, doordat zij onder andere hebben geleerd hoe ze moeten omgaan met geldzaken. Aan de hand van bovengenoemde data kunnen we op basis van het model van Chen stellen dat er daadwerkelijk sprake is van empowerment, bij zowel beginnende als ervaren leensters. Echter geeft dit model geen inzicht in **hoe** vrouwen empowerment zelf ervaren, noch wordt er rekening gehouden met het verschil tussen een **proces van verandering** en het **proces van empowerment**. Dit verschil wordt geïllustreerd aan de hand van het volgende voorbeeld. Stel dat een vrouw een microkrediet neemt, omdat haar man haar dit opdringt¹¹⁴. Deze handeling komt in dit geval niet vanuit het eigen initiatief van de vrouw. Echter zou de vrouw volgens het model van Chen toch op alle bovengenoemde niveaus empowered worden, terwijl men in dit geval natuurlijk niet kan spreken van een proces van empowerment, maar over een proces van verandering. De vrouw uit het voorbeeld heeft hierin geen keuze gehad, wat het begrip empowerment wel impliceert. Onze eigen visie op het begrip empowerment vormt wellicht een aanvulling op het model van Chen.

6.2.1 Eigen benadering

Om vast te kunnen stellen of er sprake is van empowerment of niet, achten wij het van belang dat er niet alleen sprake is van de kenmerken uit het bovengenoemde model van Chen, maar ook van een ‘startpunt’ voor het proces van empowerment. Met dit startpunt doelen wij op onze visie dat een individu zowel de intentie moet hebben om verandering te brengen in een bepaalde situatie, als de toegang tot een middel om de beoogde verandering in een situatie te verwezenlijken. Het middel kan hierbij sterk verschillen: van enkel een verandering in de

¹¹⁴ Deze aanname is bevestigd door Herbert en Fondesol-medewerker Sebastian tijdens informele gesprekken.

eigen houding, tot het aanvragen van een echtscheiding, of –zoals in deze scriptie– het nemen van een microkrediet. Pas wanneer er sprake is van beide punten –zowel de intentie, als het hebben van toegang tot en het gebruiken van een middel– kan er vanuit onze visie worden gesproken van empowerment. Indien één of beide punten ontbreken is hiervan in onze ogen geen sprake, maar kan er hooguit worden gesproken van een proces van verandering. Immers, als de intentie ontbreekt en alleen het middel is aanwezig, is er slechts sprake van een proces van verandering. Is alleen de intentie echter aanwezig, maar er is geen middel voorhanden, dan kan dit nooit tot een proces van empowerment leiden. Wij sluiten ons dus aan bij de mening van Cheston en Kuhn (2002:12), dat het hebben van toegang tot middelen niet automatisch vertaald kan worden in empowerment of gelijkheid, omdat vrouwen ook de mogelijkheid moeten hebben om de beschikbare middelen te gebruiken voor de doeleinden waar zij zelf voor kiezen.

Wanneer we onze bovenstaande visie over het startpunt van het proces van empowerment koppelen aan het theoretische model van empowerment van Chen, dan blijkt nog steeds dat er bij zowel beginnende als ervaren leensters sprake is van empowerment, echter niet meer op alle niveaus. Alleen op materieel niveau is er nu sprake van een startpunt voor het proces van empowerment. Uit de redenen die onze informanten gaven voor het nemen van een microkrediet, kwam namelijk naar voren dat ze allemaal de intentie hadden om verandering te brengen in hun financiële situatie. Als middel om de gewenste verandering te verwezenlijken hebben ze een microkrediet genomen bij Fondesol. Hierop baseren wij dat er bij onze informanten alleen sprake is van een startpunt voor het proces van empowerment op het materiële niveau uit het model van Chen. Op relationeel en cognitief niveau is hiervan geen sprake, aangezien onze informanten –voorafgaand aan het nemen van een microkrediet– zelf niet de intentie hadden om hun situatie op relationeel en cognitief niveau te veranderen of te verbeteren. Zoals aan het begin van dit hoofdstuk is toegelicht, kwam uit onze observaties tevens naar voren dat onze informanten de veranderingen op deze niet-economische niveaus als ‘normaal’ (een logisch gevolg) lijken te ervaren, in plaats van dat zij deze veranderingen beschouwen als noemenswaardig.

6.2.2 De benadering van empowerment

Het hierboven besproken model van Chen biedt hulp bij het duiden van empowerment als complex begrip, maar schenkt daarentegen geen aandacht aan de moeilijkheid van het toepassen van een juiste onderzoeksbenadering van empowerment. Vanuit welke benadering kan empowerment het best worden bestudeerd? In deze paragraaf worden drie mogelijke

benaderingen van empowerment gegeven, op basis waarvan verschillende conclusies getrokken zouden kunnen worden. Dit zijn de benadering vanuit het theoretische model van empowerment van Chen, de benadering vanuit de antropologie van ervaring, en de benadering vanuit de antropologie zoals wij dat hebben geleerd. Aan de hand van deze mogelijke benaderingen zal duidelijk worden op welke manier wij empowerment in ons onderzoek hebben benaderd om het antwoord op onze hoofdvraag en de conclusie van ons onderzoek te formuleren.

In de vorige paragraaf kwam naar voren dat er bij het toepassen van het theoretische model van Chen geen rekening wordt gehouden met de intentie van vrouwen om empowered te worden en het middel daartoe; samen het startpunt genoemd. Onderzoekers zouden zich bij het trekken van conclusies over empowerment aan de hand van dit model dan ook gemakkelijk kunnen baseren op enkel kwantitatieve data of alleen hun eigen observaties, zonder bijzondere waarde te hechten aan de ervaringen van informanten. De conclusie zou daarom in veel gevallen kunnen zijn, dat empowerment zich afspeelt op alle niveau's (economisch, relationeel en cognitief), omdat de data dat simpelweg laten zien. In onze optiek worden in dergelijke gevallen foutieve of onvolledige conclusies getrokken over het empowerment van het bestudeerde individu.

De benadering vanuit de antropologie van ervaring is volledig gericht op de subjectieve ervaringen van informanten en hun expressies daarvan; daarbij laat de onderzoeker de eigen observaties buiten beschouwing. Wanneer wij puur en alleen af zouden gaan op de expressies van onze informanten, kunnen we concluderen dat zij microkrediet ervaren als grote financiële hulp, maar alleen op economisch niveau. Beide onderzoeksgroepen praten vol lof over de economische en materiële veranderingen die het microkrediet teweeg heeft gebracht in hun levens, welke ze als grote hulp ervaren.

De benadering vanuit de antropologie zoals wij dat hebben geleerd, combineert echter de subjectieve ervaringen van de informanten en hun expressies daarvan, met onze eigen observaties. Daar waar onze informanten uit zichzelf alleen spraken over economische en materiële veranderingen, zagen wij echter tevens veranderingen op relationeel en cognitief niveau. Sommige veranderingen kwamen dus niet uit de expressies van vrouwen naar voren, omdat deze door onze informanten als heel normaal ervaren leken te worden. De conclusie die daaruit getrokken kan worden, is in principe hetzelfde als de conclusie die getrokken kan worden uit de benadering van de antropologie van ervaring; namelijk dat onze informanten alleen empowered worden op economisch niveau. Het verschil, echter, zit hem in het feit dat we bij een conclusie vanuit de antropologische benadering zoals wij dat hebben geleerd,

vragen konden stellen over onze eigen observaties. Daarom voegt deze benadering nog een belangrijke conclusie toe; namelijk dat normaliteit nog eens bevestigt dat vrouwen alleen op economisch niveau worden empowered en zij kennelijk de niveau's relationeel en cognitief alleen als logisch gevolg ervaren. Bij deze laatste twee niveau's lijkt dus slechts sprake te zijn van een proces van verandering; niet van een proces van empowerment.

§6.3 Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat ons veldonderzoek in de regio Quiché heeft bevestigd dat empowerment een complex begrip is. Zoals in de vorige paragraaf is laten zien, vallen er verschillende conclusies te trekken over de relatie tussen microkrediet en empowerment aan de hand van verschillende onderzoeksbenaderingen.

Allereerst hebben wij het theoretische model van empowerment van Chen gebruikt om empowerment beter te kunnen duiden en te kunnen toetsen, waarna we aan de hand hiervan hebben kunnen zien dat er sprake is van empowerment bij onze informanten. Dit model geeft echter geen inzicht in de benadering van het complexe empowerment. Het houdt geen rekening met het verschil tussen een proces van verandering en het proces van empowerment, noch geeft het antwoord op de vraag **hoe** vrouwen empowerment zelf ervaren. Wij achten daarom een kwalitatieve benadering van groot belang, en hebben het begrip empowerment daarom ook bekeken vanuit de antropologie van ervaring, aangevuld met onze eigen observaties zoals wij dat geleerd hebben tijdens onze studie. De toevoeging van onze eigen observaties aan het onderzoek stelde ons in staat om de normaliteit waarop wij gedurende ons veldonderzoek stuitte nader te bevragen en te onderzoeken. Deze benadering van het complexe proces van empowerment geeft in onze ogen een zo volledig mogelijk beeld van empowerment, aan de hand waarvan wij de centrale vraag in deze scriptie kunnen beantwoorden. Deze centrale vraag, geïntroduceerd in hoofdstuk 1, luidt:

Hoe ervaren vrouwen in de omgeving van Santa Cruz del Quiché in Guatemala empowerment door middel van microkrediet?

Uit ons onderzoek komt naar voren dat er bij zowel beginnende als ervaren leensters sprake is van empowerment. Microkrediet is voor onze informanten het middel waarmee ze hun intentie om verandering te brengen in de financiële situatie van henzelf en hun gezin trachten te verwezenlijken. De economische veranderingen die zich als gevolg van het microkrediet hebben voorgedaan laten duidelijk zien dat empowerment een proces is en niet

slechts de invulling van een enkel begrip. Uit ons comparatieve veldonderzoek komt naar voren dat beginnende leensters zich nog relatief dicht bij het startpunt van het proces van empowerment bevinden, terwijl ervaren leensters hierin al verder gevorderd zijn. De niveaus cognitief en relationeel die zich praktisch gezien wel voordoen, lijken door onze informanten als normaal te worden ervaren en wijzen dan ook niet op empowerment maar slechts op een proces van verandering. Microkrediet leidt echter wel tot het proces van empowerment op het economische niveau, getuige de bewuste intentie die de informanten hadden om middels een microkrediet verandering te brengen in de situatie van zichzelf en hun familie. Deze intentie vormt een belangrijk deel van het startpunt, welke aanwezig moet zijn om een individu überhaupt een proces van empowerment te laten ervaren. Een individu moet volgens ons zowel de intentie hebben om verandering te brengen in een bepaalde situatie, als de toegang tot een middel om de beoogde verandering in een situatie te verwezenlijken. In ons geval is het middel het nemen van een microkrediet. Pas wanneer er sprake is van beide punten – zowel de intentie, als het hebben van toegang tot en het gebruiken van een middel– kan er vanuit onze visie worden gesproken van een proces van empowerment. Indien één of beide punten ontbreken is hiervan in onze ogen geen sprake, maar kan er hooguit worden gesproken van een proces van verandering. Immers, als de intentie ontbreekt en alleen het middel is aanwezig, is er slechts sprake van een proces van verandering. Is alleen de intentie echter aanwezig, maar er is geen middel voorhanden, dan kan dit nooit tot een proces van empowerment leiden.

Beginnende leensters ervaren slechts relatief kleine veranderingen en spreken voornamelijk van verwachtingen, terwijl ervaren leensters spreken van grotere veranderingen. Zoals gezegd spreken beide groepen hier over het economische en materiële niveau. Op basis hiervan spreken wij van empowerment als zijnde een proces waarbij (economische) veranderingen door de jaren heen toenemen. Desalniettemin worden het microkrediet en de veranderingen die dit met zich meebrengt door zowel beginnende als ervaren leensters als bijzonder behulpzaam en fijn ervaren.

6.3.1 Suggesties voor toekomstig onderzoek

Normaliteit is een complex begrip, omdat het lastig is om te meten wanneer een zeker subject als ‘normaal’ dan wel als ‘bijzonder’ ervaren wordt. Daarom is het van belang om verder onderzoek te doen naar normaliteit zoals omschreven in deze scriptie, en om erachter te komen of normaliteit ook daadwerkelijk een factor is die empowerment uitsluit.

Ten tweede is de intentie van de doelgroep om empowered te worden en het middel tot empowerment, samen het startpunt genoemd, een belangrijke onderzoeksindicator, omdat daarmee het verschil tussen een proces van verandering en een proces van empowerment naar voren komt. De literatuur spreekt nog te vaak over een proces van empowerment, waar informanten in de praktijk lijken te spreken over slechts een proces van verandering. Door het startpunt in toekomstig onderzoek, en daarmee in de literatuur, te incorporeren, kan wellicht het proces van empowerment effectiever gedefinieerd worden.

| Literatuurlijst

Balkenhol, B.

2007 *Microfinance and Public Policy: Outreach, Performance, and Efficiency*. New York: Palgrave Macmillan.

Broer, I.

2011 “He’s not good enough for You”: Ladinan Crossing Gendered Ethnic Boundaries through Marriages with Indígena Men. Bachelor thesis, Universiteit Utrecht.

Bruner, E. M.

1986 Experience and its expressions. *In* *The Anthropology of Experience*. V.W. Turner and E.M. Bruner, eds. Pp. 3–30. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

Cheston, S. & L. Kuhn.

2002 Empowering Women through Microfinance. *In* *Innovations in Microfinance for the Poorest Families*. S. Daley-Harris, eds. Pp. 167–228. Bloomfield, CT: Kumarian Press.

Chowdhury, A.

2009 *Microfinance as a Poverty Reduction Tool – A Critical Assessment*. DESA Working Paper No. 89. New York: United Nations.

Clawson, D. L.

1997 *Latin America & the Caribbean: Lands and Peoples*. New York: WCB/McGraw-Hill.

Cordaid Microkrediet

Veelgestelde vragen: Over microkrediet.

<http://www.cordaidmicrokrediet.nl/zo-werkt-cmk/veelgestelde-vragen>, geraadpleegd op 25-06-2013.

DAC Network on Gender Equality

2011 *Women’s Economic Empowerment*. Issues paper. DAC Network on Gender Equality (GENDERNET).

Eriksen, T. H.

1995 *Small Places, Large Issues: An introduction to social and cultural anthropology.* London: Pluto Press.

Gorshkova, A.

2012 *What is Microfinance? Intersecting Theoretical and Economic Critiques with Real Life Experiences in Guatemala.* Bachelor thesis, Department of Anthropology, University of Arizona.

Greenspan, E.

2011 *Frommer's Guatemala.* 3rd edition. Hoboken, NJ: Wiley Publishing Inc.

Kabeer, N.

2001 *Conflicts over Credit: Re-evaluating the Empowerment Potential of Loans to Women in Rural Bangladesh.* *World Development* 29(1):63–84.

Kohn, T.

1994 *Incomers and Fieldworkers: A Comparative Study of Social Experience.* *In Social Experience and Anthropological Knowledge.* K. Hastrup and P. Hervik. Pp. 13–27. London: Routledge.

Kulkarni, V. S.

2011 *Women's empowerment and microfinance: An Asian perspective study.* International Fund for Agricultural Development (IFAD), occasional paper No. 13.

Mahmud, S.

2003 *Actually how Empowering is Microcredit?* *Development and Change* 34(4):577–605.

Mahmud, S. & M. Chen

1995 *Assessing Change in Women's Lives: a Conceptual Framework.* Working Paper No. 2. Dhaka, Bangladesh: BRAC-ICDDR,B Joint Research Project.

Malhotra, A., S. R. Schuler & C. Boender

2002 Measuring Women's Empowerment as a Variable in International Development. Washington, DC: The World Bank.

Molenaar, K.

2011 Microfinance, evolutions and challenges: Are we still in touch with the real client? Den Haag: Inholland University of Applied Science.

NPM, Platform for inclusive Finance.

2012 Inclusive Finance.

<http://www.inclusivefinanceplatform.nl/microfinance/inclusive-finance>, geraadpleegd op 3 januari 2013.

Osch, L. van

2011 Dromen over de Toekomst: Vorming en Realisatie van Toekomstdromen door Jonge Vrouwen rondom Antigua, Guatemala. Bachelor thesis, Faculteit Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht.

Razavi, S. & C. Miller

1995 From WID to GAD: Conceptual Shifts in the Women and Development Discourse. United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), Occasional Paper. Geneva: UNRISD.

Reeves, H. & S. Baden

2000 Gender and development: concepts and definitions. Bridge Report No 55, Brighton: Institute for Development Studies.

Regan-Denham, A.

2012 Does Micro-finance Empower Women in Bangladesh? An Evaluation of the Evidence. *<http://www.hiidunia.com/wp-content/uploads/downloads/2012/06/Does-micro-finance-empower-women-in-Bangladesh-An-evaluation-of-the-evidence.pdf>*, geraadpleegd op 28 december 2012.

Remenyi, J.

2011 Microfinance, Poverty Reduction and Millennium Development Goals. Nairobi: UN-HABITAT.

Roxin, H. & K. Fiege

2010 Economic Empowerment of Women through Microcredit – The Case of the Microfinance Investment and Technical Assistance Facility (MITAF). Berlin: SLE.

Shekilango, S. M.

2012 Microcredit and Empowerment of Rural Women Experience from Mbeya Region Tanzania. M.A. thesis, Department of International Development and Management, Lund University.

Sugg, K.

2010 Microfinance and Women's Empowerment in Honduras. *Sociology Honors Papers*, Paper 2. New London, Connecticut: Connecticut College.

Sutton-Brown, C.

2011 Women's Empowerment in the Context of Microfinance: A Photovoice Study. *Educational Policy Studies Dissertations*, Paper 76. Atlanta, GA: Georgia State University.

Turner, V. W. & E. M. Bruner

1986 The Anthropology of Experience. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

Wetterstrand, H.

2007 Poverty and Micro Credit: A Multidimensional Impact Study on Indigenous Women in Rural Guatemala. M.A. thesis, Department of Economics, Uppsala: SLU.

Yunus, M.

2007 Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle Against World Poverty. New York: Public Affairs.

Internetbronnen

- <http://www.cordaidmicrokrediet.nl/zo-werkt-cmk/veelgestelde-vragen>
Geraadpleegd op 25-06-2013.
- <http://www.inclusivefinanceplatform.nl/microfinance/inclusive-finance>
Geraadpleegd op 03-01-2013.
- <http://www.microcreditsummit.org/news/29/137-million-of-world-s.html>
Geraadpleegd op 26-06-2013.
- <http://stateofthecampaign.org/data/tables-and-figures>
Geraadpleegd op 26-06-2013.
- http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/70/El_Quiche_in_Guatemala.svg
Geraadpleegt op 23-03-2013.
- <http://www.zonu.com/fullsize/2011-11-22-14967/Municipios-de-Quiche.html>
Geraadpleegt op 23-03-2013.
- http://www.wisselkoers.nl/guatemaltese_quetzal
Geraadpleegd op 07-06-2013.

| Bijlage 1

Actieve microfinancierings- en microkrediet-instellingen

Tabel 1: Actieve microfinancierings-/microkrediet-instellingen in Santa Cruz del Quiché, Guatemala.¹¹⁵

MFI	Spaanse slogan
Adigua	<i>Impulsando el desarrollo: asesoría, capacitación, microfinanciamiento.</i>
Adisa	<i>Prestamos rápidos: promoviendo el desarrollo económico rural. Asociación para el desarrollo integral.</i>
Aynla	<i>Ayúdense y Nosotros Les Ayudaremos.</i>
Banrural	<i>El amigo que te ayuda a crecer.</i>
Banco Azteca	<i>Cambiamos la banca, cambia tú también.</i>
Banco Industrial (BI)	<i>Siempre de tu lado.</i>
Banco Agromercantil	<i>Crédito Fácil.</i>
Care	<i>Defendiendo la dignidad. Luchando contra la pobreza.</i>
CHN	<i>Banco de Crédito Hipotecario Nacional: Su puerta al desarrollo.</i>
Coonagri	<i>La fuerza para el desarrollo.</i>
CrediMax	<i>Tu crédito de confianza.</i>
Crediraíz	<i>Asociación para el desarrollo raíz. Te da crédito ya!</i>
Compartamos	<i>Tu especialista en microcréditos.</i>
Fondesol	<i>Fondo para el desarrollo solidario.</i>
Finca	<i>Create pathways out of poverty for families worldwide.</i>

¹¹⁵ Naast de hier genoemde organisaties bestaan er mogelijk ook organisaties die zich richten op de inwoners in en rondom Santa Cruz del Quiché, maar die hier (nog) geen vestiging hebben. Deze organisaties zijn niet opgenomen in de tabel. Naast de hierboven genoemde microfinancieringsverstrekkers is ons ook verteld over een aantal andere MFI's, die wij zelf echter niet hebben gevonden. Dit zijn de MFI's Asdir, Share, Puente de Amistad en Credicom.

Fafidess	<i>Fundación de Asesoría Financiera a Instituciones de Desarrollo y Servicio Social: Tu mejor opción en crédito para la microempresa.</i>
Fundea	<i>Fundación para el Desarrollo Empresarial y Agrícola: Apoyando el autodesarrollo.</i>
Fundap	<i>Desarrollo con dignidad</i>
Génesis empresarial	<i>Cree en ti y en tus sueños.</i>
Micoope	<i>Unidos para dar vida a tus sueños.</i>

| Bijlage 2

Resumen en Español

Para terminar nuestra licenciatura de Antropología Cultural y Sociología del Desarrollo, nosotros, Janneke Vorstenbosch y Hanne van de Ven, hicimos un estudio complementario en la región Quiché en Guatemala. Durante los meses marzo y abril, hemos hecho un trabajo de campo en la ciudad Santa Cruz del Quiché. Con este resumen en Español queremos hacer nuestra investigación accesible para nuestros informants, y para cualquier persona interesada en este estudio. También queremos expresar nuestra gratitud a nuestros informantes.

Palabras Clave:

Antropología, desarrollo, microfinanzas, microcrédito, empoderamiento, género, mujeres, experiencia, Latino America, Guatemala, Quiché, Santa Cruz del Quiché.

Central en este investigación es el empoderamiento, un proceso de cambio endonde los individuales o grupos, con poco o ningún fuerza, obtienen el poder y la capacidad para tomar las decisiones que pueden afectar sus vidas (Kulkarni 2011:11). Cuando las instituciones microfinancieras (MFI's) promueven el trabajo que hacen, muchas veces se usan la expresión empoderamiento para indicar los cambios positivos que el microcrédito podría lograr en las vidas de los clientes (Sugg 2010:24). Las opiniones de los científicos están divididas sobre el impacto de los microcréditos en el empoderamiento de las mujeres. A traves de nuestra trabajo de campo, hemos obtenido información y una perspectiva en la situacion de las mujeres que viven alla. Hemos estudiado como las mujeres experimentan los cambios que causan las MFI's, y si las mujeres experimentan los cambios como el proceso de empoderamiento.

Idealmente, para estudiar el empoderamiento, es necesario tener dos puntos de medición, para mostrar el proceso. Nuestro trabajo de campo solamente consistió de ocho semanas. Por lo tanto, fue imposible estudiar el proceso de empoderamiento a traves de dos puntos de medición, y estudiar cambios en el paso del tiempo. Para crear crear una alternativa pare estudiar el proceso de empoderamiento, hemos realizado un estudio complementario. En este estudio, investigadora Vorstenbosch ha estudiado en las mujeres que tienen un microcrédito en la MFI Fodesol en Santa Cruz del Quiché durante menos de un año: las prestadoras 'nuevas'. Investigadora Van de Ven ha estudiado las mujeres que tienen un

microcrédito en la MFI Fodesol en Santa Cruz del Quiché durante más de un año: las prestadoras experimentadas. En este estudio utilizamos los métodos de investigación cualitativos, antropológicos. Hemos obtenido los datos por medio de conversaciones informales, entrevistas y observaciones participantes. La pregunta central del estudio que tratamos de responder es:

¿Como experimentan las mujeres el empoderamiento a través de microcrédito en el ambiente de Santa Cruz del Quiché en Guatemala?

Por medio del modelo del empoderamiento de Chen (1995:8), hemos visto si existe el empoderamiento entre nuestros informantes o no. En este modelo, Chen distingue cuatro niveles de empoderamiento: el nivel material, el nivel cognitivo, el nivel perceptual y el nivel relacional. Solamente considerando este modelo, podríamos concluir que en ambos grupos de prestadoras hay empoderamiento. Sin embargo, en nuestra opinión el modelo de Chen no distingue entre procesos de cambio y el proceso de empoderamiento. Por lo tanto, nosotros tratamos de distinguir la diferencia entre los dos por medio de nuestra visión sobre el punto inicial del proceso de empoderamiento. En nuestra visión damos importancia a dos factores: a) la intención de las mujeres de lograr cambios en una situación determinada, y b) el uso de un medio para obtener la intención y los cambios deseados. En este estudio, el medio para obtener los cambios deseados es el microcrédito. Los resultados de este estudio muestran que nuestros informantes solamente tienen la intención de lograr cambios en el nivel económico. En nuestra visión, la combinación de los puntos *a* y *b* significa el punto inicial para el proceso de empoderamiento.

A través del modelo de empoderamiento de Chen observamos el empoderamiento entre nuestros informantes. Ahora podemos investigar nuestra pregunta central: como las mujeres experimentan este proceso de empoderamiento. Importante son las experiencias de nuestros informantes. Según antropólogo de la experiencia Dilthey, la mejor manera para entender las experiencias de informantes es por medio de intentar de entender estas experiencias (Bruner 1986:4). Nosotros estamos de acuerdo con Dilthey que las expresiones de nuestros informantes son muy importantes para entender sus experiencias con el microcrédito. Sin embargo, en este estudio concluimos que este enfoque no es suficiente para lograr una percepción en las experiencias de las mujeres, porque no se trata la ‘normalidad’ que hemos observado en nuestras entrevistas y observaciones. Por eso también valoramos el

método antropológico de observaciones participantes para lograr un percepción completo en las experiencias que tienen las mujeres con el microcrédito.

Al final concluimos que el empoderamiento es un concepto complicado. La manera para investigar el tema de empoderamiento es muy importante y influye mucho las conclusiones que podíamos sacar. En ambos grupos de clientes, tanto las prestadoras nuevas como las prestadoras experimentadas, hay empoderamiento. Por medio del microcrédito, nuestros informantes intentan de conseguir sus intenciones para lograr cambios en la situación económica de sí mismas y sus familias. Los cambios económicos que han ocurrido por medio del crédito, muestran el empoderamiento como un proceso. En este proceso de cambio, las prestadoras nuevas se encuentran relativamente cerca del punto inicial del proceso de empoderamiento. Las perstadoras experimentadas –al contrario– se encuentran en un punto más avanzada del proceso. Los cambios fuera del área económico parecen ser considerados como cambios ‘normales’ y, por lo tanto, no reflejan el empoderamiento. Los cambios en el área económico –al contrario– reflejan el proceso de empoderamiento, considerando las intenciones de las mujeres de cambiar sus situaciones económicos por medio del microcrédito. La medida en que los cambios han ocurrido es más grande para las prestadoras experimentadas que para las nuevas. Por lo tanto concluimos que el empoderamiento es un proceso en el que los cambios aumentan en el paso del tiempo. Sin embargo, el microcrédito y los cambios que causa, se percibe –igual las prestadoras nuevas como las experimentadas– como una gran ayuda.

Hanne van de Ven y Janneke Vorstenbosch

Departamento de la Antropología Cultural y Sociología del Desarrollo

Facultad de Ciencias Sociales

Universidad de Utrecht, Holanda

Junio 2013

| Bijlage 3

Despedida-foto

Deze foto is genomen op 18 april 2013, tijdens het feest ter ere van ons afscheid bij het gastgezin in Santa Cruz del Quiché. *Despedida* betekent letterlijk vertaald 'afcheid'. Links: Hanne van de Ven, rechts: Janneke Vorstenbosch.